

EXAMENSARBETE

Hösten 2006

Lärarytbildningen

What´s the big deal?

- en intervjustudie om lärares inställning
kring sex och samlevnadsundervisning på
gymnasiet

Författare

Jessica Carlsson
Martina Jönsson

Handledare

Kristina Johansson/Tell
Agne Paulsson

www.hkr.se

What's the big deal?

- en intervjustudie om lärares inställning kring sex- och samlevnadsundervisning på gymnasiet

Jessica Carlsson
Martina Jönsson

Abstract

Sedan urminnes tider har människan varit intresserad av den egna sexualiteten. I detta arbete sätter vi fokus på dagens gymnasieskola, där sex- och samlevnadsundervisningen nu är ett hett och omdiskuterat ämne. I dagens skola har området en ämnesövergripande karaktär, men för att ge mer utrymme till detta kunskapsområde strävar Skolverket efter att skriva in sex och samlevnad i bland annat naturkunskap A. Hur gymnasielärarna ser på denna implementering, är det som vi författare har haft för avsikt att studera och fördjupa oss i.

Målet med undersökningen var att belysa problematiken kring sex- och samlevnadsundervisning på gymnasiet. Genom semistrukturerade intervjuer med sju lärare kom vi fram till att det föreligger en hel del problem kring ett införande av sex- och samlevnad i naturkunskap A. Det lärarna tycktes uppleva som mest obekvämt att prata om i en eventuell undervisningssituation, var sådant som utgick ifrån ungdomarnas sexuella verklighet, där mycket skulle kännas både främmande och tabubelagt. Den slutsats vi drar är att en implementering borde föregås av en hel del kompetensutveckling för lärarna, annars är nog risken överhängande att förändringen kommer att ge mer text än innehåll!

Nyckelord: sexualundervisning, naturkunskap, pedagogiskt arbete, GY-07, gymnasieskolan, sex och samlevnad, sexualitet, ungdomar, tonåringar

Handledare: Kristina Johansson/Tell
Agne Paulsson

Institution: Högskolan i Kristianstad

Innehållsförteckning

Förord	8
1. Inledning	9
1.1 Inledande ord.....	9
1.2 Bakgrund.....	9
1.3 Syfte.....	10
1.4 Mål.....	10
2. Litteraturgenomgång	11
2.1 Historik	11
2.1.1 Den sexuella situationen genom århundradena.....	11
2.1.2 Sexualundervisning genom tiderna.....	14
2.2 Dagsläget	17
2.2.1 Ungdomar i dagens Sverige.....	17
2.2.2 Sexuell hälsa.....	19
2.3 Lärarens roll i sex- och samlevnadsundervisning	21
2.3.1 Sexualundervisning i skolan.....	21
2.3.2 Undervisningsetik.....	22
2.3.3 Genusperspektiv.....	23
2.4 Sex och samlevnad i dagens skola	24
2.4.1 Grundskolan.....	24
2.4.2 Gymnasieskolan.....	25
2.5 Sex och samlevnad i en förändrad gymnasieskola	26
2.5.1 Implementering av sex- och samlevnadsundervisning på gymnasieskolan.....	26
3. Empirisk del	28
3.1 Problemprecisering och frågeställning.....	28
3.2 Metod	29
3.2.1 Forskningsstrategi.....	29
3.2.2 Forskningsmetod.....	30
3.2.3 Begränsningar och urval.....	31
3.3 Forskningsetiska principer	31

4. Resultat och analys	33
4.1 Resultat av genomförande	33
4.2 Analysmetod	34
4.3 Intervjuresultat och analys	34
4.3.1. Lärares tidigare erfarenheter av sex- och samlevnadsundervisning	34
4.3.2 Lärares utbildning i sex och samlevnad	35
4.3.3 Införandet av undervisning i sex och samlevnad på gymnasiet	36
4.3.4 Sex och samlevnad i naturkunskap A	37
4.3.5 Tankar kring ungdomars kunskaper och behov av sex- och samlevnadsundervisning	38
4.3.6 Självklart, tabubelagt eller okänd mark	39
4.3.7 Etiska dilemman	45
4.3.8 Lärares inställning till det sexualiserade samhället	47
4.4 Sammanfattande analys	48
5. Diskussion	53
5.1 Relevans med sex och samlevnad i skolan	53
5.2 Intervjuerna	54
5.3 Framtidens undervisning	57
5.4 Behov av kompetensutvecklings hos lärare	58
5.5 Sex- och samlevnadsundervisning i lärarutbildningen	60
5.6 Förslag till ytterligare forskning	61
6. Sammanfattning	62
7. Referenser	63

Bilagor:

Bilaga 1: Förfrågan till informanter.....	65
Bilaga 2: Intervjuguide ”Pilotstudie”	67
Bilaga 3: Intervjuguide till undersökningen.....	69

Förord

Sexualiteten kopplad till sex- och samlevnadsundervisning i skolan är något som vi författare tycker är både intressant och i allra högsta grad viktigt. Våren 2006 gjorde vi en undersökning som handlade om tonårstjevers sexuella verklighet och denna gav oss inspiration och mersmak till att forska vidare inom området. Vår nya undersökning kom att handla om den problematik lärare känner inför ett eventuellt införande av sex- och samlevnadsundervisning i gymnasieskolans kursplaner. Arbetet med vår förra uppsats har givit oss en bra utgångspunkt för vår nya, då vi kunnat förankra mycket av de resultat denna gav i lärarnas värderingar kring ungdomars sexuella verklighet. Vi har genom vår förra undersökning fått en inblick i elevernas sexuella verklighet och denna gång var målet att få lärarnas synsätt på det hela.

Det faktum att det förekommer en hel del forskning kring sexualitet, gör det svårt att acceptera det låga forskningsunderlag som trots allt finns inom ämnet kopplat till dagens undervisning i skolan och lärares inställning kring sex- och samlevnadsundervisning. Det var ett av skälen till vårt val av ämne. Att vi båda dessutom är blivande biologi- och naturkunskapslärare har gett oss ytterligare intresse av att fördjupa oss i ämnet. En annan enkel anledning är att vi håller sex och samlevnad varmt om hjärtat.

Vi funderade länge över titeln på vår uppsats, men plötsligt en dag gick det upp för oss att vi åtskilliga gånger suttit och frågat oss; ”vad är problemet?” Till en början låg betoningen på *är*, det vill säga; ”*är* det så svårt med sex och samlevnadsundervisning?” Allt eftersom arbetet tog form, märkte vi att vi la betoningen på *vad* istället, nämligen; ”*vad* är det som är svårt?” Efter att ha läst en hel massa litteratur och genomfört intervjuerna med gymnasielärarna, insåg vi att problemet det fanns det! Med detta dubbla budskap tyckte vi titelns relevans ökade ytterligare. Att titeln är på engelska talar för sig själv; vem vill läsa en uppsats som heter ”Vad är problemet?”

Vi vill personligen tacka Agne Paulsson då hans stora engagemang givit oss inspiration och ett ökat intresse inom området sex och samlevnad i skolans värld. Vi vill även tacka våra handledare Kristina Johansson/Tell och återigen Agne, för givande diskussioner och god vägledning i vårt skrivande. Till sist vill vi också tacka alla lärarna som medverkade i intervjuerna, och som med sitt fantastiska deltagande gjort denna undersökning möjlig!

1. Inledning

1.1 Inledande ord

Sexualitet är ett känsloladdat och omdiskuterat område som berör oss alla och har fått ett allt större utrymme i den samhälleliga debatten. Under livets gång kommer vi ständigt i kontakt med sexualitetens olika ansikten. I tonåren står känslan av att känna sig sexuell i fokus för många och mycket av ungdomars vardag kretsar kring skapandet av den egna sexualiteten. Känslan av att passa in och finna sig själv i detta komplexa samhälle är inte lätt utan kunskap och vägledning. Lärarnas roll blir här mycket påtaglig i och med det samhällsuppdrag skolan har som institution att förbereda eleverna för vuxenlivet. Hur lärare väljer att ta sig an just ämnesområdet sex och samlevnad kan ha stor betydelse för ungdomars identitetsskapande. Vi har därför valt att undersöka den problematik som kan föreligga kring denna högst personliga och känsliga del av skolans undervisning.

1.2 Bakgrund

Efter att vi i våras genomfört en studie kring tonårstjejers sexuella verklighet, fann vi det naturligt att fördjupa oss i de nya frågor som väcktes under arbetets gång, men som inte rymdes i det arbetet. Ofta återkommande frågor var hur man förankrar den sexuella verkligheten i skolans undervisning och hur man lyckas med det som lärare? Vilka problem stöter man på och hur tacklar man de emotionella hinder som kanske uppstår? För att avdramatisera den uppståndelse som diskussioner kring sex och samlevnad ger upphov till, vill vi lyfta fram följande citat (Fagerström, 1994);

Sexualiteten kan beskrivas som en sorts energi som vi ständigt bär inom oss. Den har åtminstone tre uppenbara funktioner: att skänka lust och tillfredsställelse åt män och kvinnor, att fördjupa gemenskapen mellan individer och att skapa liv åt nya människor. Inte kan väl denna energi vara farlig att tala om!
(Ur RFSU:s idéprogram, s. 1).

Vår uppfattning är att en del lärare i dagens skola fortfarande upplever det som obekvämt att diskutera sexualitet med sina elever och allt vad det innebär. Med tanke på det förslag regeringen tog beslut om inför hösten 2007, blev detta antagande högst aktuellt. Förslaget (benämns gy-07) innebar en reformerad gymnasieskola där bland annat sex- och samlevnadsundervisning skulle få en betydligt mer framstående roll och ingå som centralt kunskapsområde främst i naturkunskap. Denna reform skulle dessutom innebära en hel del

nytänkande och förändringar till skillnad mot dagens gymnasieskola där sex och samlevnad enbart står som ämnesövergripande område i läroplanen. Denna problematik ökade vår redan befintliga nyfikenhet kring sexualfrågor i skolans värld, och på grund av det bestämde vi oss för att ägna vårt examensarbete till detta spännande och högaktuella område i skoldebatten.

Vi har valt att belysa verksamma lärares inställning till undervisning i sex- och samlevnad på gymnasiet. Finns det någon ovilja eller rädsla inför denna typ av undervisning? Vad denna ovilja i så fall beror på och hur man kan synliggöra dessa farhågor hos lärarna är en av våra utgångspunkter. Undersökningen strävar även mot att belysa det behov av kompetensutveckling som lärare i verksamheter kan ha inför den gymnasierreform som eventuellt väntas i framtiden.

1.3 Syfte

Syftet med undersökningen är att ta reda på vad lärare anser om sex- och samlevnadsundervisning på gymnasiet, samt belysa den problematik som finns kring ämnesområdet. Vår avsikt är dessutom att lyfta fram eventuella kompetensutvecklingsbehov hos lärare inför reformen med gy-07.

1.4 Mål

Målet med uppsatsen är dels att lyfta fram och synliggöra lärares undervisningsproblematik inom området, samt att den kan tjäna som utgångspunkt och stöd för lärare vid planering och genomförande av en relevant sex- och samlevnadsundervisning på gymnasiet.

2. Litteraturgenomgång

2.1 Historik

Vi har valt att inleda litteraturgenomgången med en resumé över hur människans sexualitet formats i ett historiskt perspektiv. Därefter följer en beskrivning över hur sexualundervisning har bedrivits i skolvärlden det senaste seklet.

2.1.1 Den sexuella situationen genom århundraden

För att överhuvudtaget kunna förstå vart vi befinner oss idag angående sexualitetens innebörd och samhällets syn på sex, krävs en resa bakåt i tiden. Sex talar nämligen revolutionens språk och människan (i synnerhet kvinnorna) har de senaste decennierna genomgått en sexuell revolution. Giddens (1992) skriver i *"Intimitetens omvandling"* om de många tänkare som anser att sex representerar ett "frihetens rike", där sex skulle vara obesudlat av dagens annars begränsande samhälle. Men hur tolkar man ett sådant påstående? Om det vore sant skulle den sexuella verkligheten idag inte te sig annorlunda än vad den gjorde för till exempel hundra år sedan. Idag lever dessutom människor sida vid sida med teknikens enorma framfart och framsteg och, vi vet att bland annat massmedia har bidragit till att sexualiteten i allra högsta grad är revolutionerande – och detta på ett mycket genomgripande sätt.

Vår resa går så långt tillbaka som till de tidiga grekerna som levde under den klassiska perioden 430-330 före Kristus. Detta för att tydliggöra att dagens sexbegrepp då var helt okänt (Rydbeck, 1997). Här återsyftas sexbegreppet i den meningen att man genom att utforska sig själv skulle upptäcka en viss läggning, huruvida man var hetero- eller homosexuell (eller möjligen bisexuell). Det som i närmast skulle kunna jämföras med dagens sexualitet är alla de händelser som var centrerade kring männens erotiska relationer sinsemellan. Det var männens kultur. I de allra flesta resonemang i de gamla grekiska texterna om mellanmänskliga relationer, till exempel vänskap och kärlek, finner man till motsats från idag den homosexuella relationen liggande som norm för dåtidens samhälle. Rydbeck menar att männens uppfostran i form av erotiska relationer till de unga pojkarna kan liknas vid senare tids uppfostran av kvinnor att ingå kärleksförhållanden och äktenskap. Grekernas umgänge med kvinnor bestod däremot inte av något andligt och man talade aldrig om förälskelse mellan man och kvinna. Det var först i den kristna grekisk-romerska världen som sexualiteten

så småningom kopplades till kroppen och själen (i förening med varandra) och det var då dagens begrepp för sexualitet började ta form.

Vi tar nu ett stort kliv framåt i historien för att närma oss dagens sexualbegrepp. Enligt Roslund (1999) tyder det mesta på att man före 1700-talet betraktade sexualiteten (även barnens) som helt naturlig. Giddens (1992) ståndpunkt är däremot att det för kvinnor *alltid* endast funnits en minoritet för vilka sexuell jämställdhet med mannen och sexuell variation varit möjlig:

För det mesta har kvinnor alltid delats in i dygdiga och lösaktiga, av vilka de lösaktiga levtt sina liv utslutande i det respektabla samhällets periferi. "Dyden" har länge förstått som kvinnans ståndaktighet mot sexuella frestelser, en ståndaktighet som stöttats av åtskilliga institutionaliserade samhälleliga företeelser (Giddens, 1992, s. 15).

Citatet ger oss en klar inblick i det genusperspektiv som egentligen rådde kring sexuella betingelser. Enligt Johansson & Hammarén (Medierådet, 2006) har förändringar och förskjutningar i dessa mönster genom tiderna på ett eller annat sätt att göra med maktbalansen män och kvinnor emellan. Att påstå att sexualiteten alltid sammanflätas med maktstrukturen är ännu en motsägelse till att sexualiteten skulle vara en människans frihetsdomän.

1700-talet bestod i en rad olika skeenden som hade med förtryck och makt att göra inom den sexuella arenan. Dalenius (1997) menar att pojkar på denna tid förväntades så sin vildhavre innan de skaffade familj, för att sedan axla rollen som familjeförsörjare. Flickorna skulle istället försvara sin oskuld och genom detta öka chanserna att ingå äktenskap och först efter att kvinnan fött ett antal barn skulle hennes roll som kvinna bli förverkligad. Enligt Roslund (1999) var dessutom onani något som på denna tid ansågs vara både sjukligt och skadligt. Hon hävdar dessutom att onanin i början av 1900-talet åter fick stor uppmärksamhet och vållade en enorm uppståndelse i och med Bergs skrämmande propaganda i "*Människans könsliv*". Även Centerwall (2000) tar upp Berg som en auktoritet som givit ett namn till sexualitetens historia. Han påstår, enligt Centerwall, bland annat att onanin är en last som ger allvarigare biverkningar ju yngre man är när handlingen utförs, och att man dessutom kan se på en människa om han/hon onanerar. Man får då ett sjukligt utseende, med bland annat blek nuna, insjunkna ögon och fånighet. Berg ansåg att man som lärare bar ett tungt ansvar, då man inte fick undervisa på ett sätt som var själlöst, vilket då kunde leda till att eleverna började

med onani. Genom detta påstående kan man bara ana vikten av undervisningens utformning på den tiden och att den definitivt inte innehöll någon form av sexuellt stoff.

Enligt Foucault (1987), figurerade ordet "sexualitet" på 1800-talet, enbart som en term inom biologin och det tog ända till slutet av seklet innan det började användas med liknande innebörd som idag. Kvinnors sexualitet var däremot något som man såg på med oro och enligt Giddens (1992) var detta ett problem som man helt enkelt måste lösa. Det sågs som onaturligt att en kvinna skulle kunna längta efter sexuell njutning och en dåtida medicinsk specialist menade att sexuell upphetsning; det är för mannen en regel, medan det för kvinnan är ett undantag.

Under 1800-talet kom, enligt Giddens (1992), även äktenskapsbildningen för de flesta socialetniska grupper att få en ny innebörd. Man hade tidigare enbart gift sig av ekonomiska skäl och detta ersattes nu istället med föreställningen om den romantiska kärleken. Men han hävdar att många män fortfarande kom att hantera kärleken med åtskiljning mellan den romantiska och den passionerade kärleken. Förmodligen rörde detta mest de välbärgade männen. Många män fick nämligen nu möjlighet att hålla ett lagom avstånd mellan hemmets bekvämligheter och älskarinnans/horans sexualitet. Det som Giddens däremot tar upp som positivt ur kvinnans synvinkel, var att bandet mellan äktenskapet och släkten upplöstes, vilken tidigare utgjort en självklar kombination. Detta, tillsammans med att olika preventivmedelstekniker utvecklades, gjorde att sexualiteten äntligen blev till individens "egendom". I alla tider och i alla kulturer har den sexuella njutningen för kvinnor tidigare kopplats till fruktan i form av bland annat skam, graviditeter och död. Det var även i slutet av 1800-talet som Knut Wicksell blev den förste till att förespråka en modern sexualundervisning i skolan. Han informerade även om "försiktighetsmättet" (preventivmedlet) och talade dessutom om en större sexuell frihet för alla (RFSU, 2006b).

Redan i början av 1900-talet undervisade den första kvinnliga läkaren, Karolina Widerström, om sex och samlevnad på flickskolor i Stockholm. Sexualupplysning med råd och vägledning, är egentligen inte alls något nytt, utan det går att finna så tidigt som från antikens tid. Men då handlade det mer om faktafrågor, medan det här även var tal om frågor av mer moraliskt och etiskt slag. Widerström ville framförallt varna för att väcka sexuallivet för tidigt, berätta om fortplantningen och dessutom informera om könssjukdomarnas spridning (RFSU 2006b, Lennerhed 2002). Man fortsatte sedan bedriva viss sexualundervisning med enbart flickor, där

de bland annat uppmanades att passa sig för att bli med barn och för ”heta” pojkar. Pojkarna undervisades däremot inte, på grund av att man inte ville ”väcka den björn som sover” (Centerwall, 2000, Lennerhed 2002). Man ansåg att sexualbehovet vilade latent hos barn och unga, vilket betydde att det kunde väckas vid olika slags retningar, t.ex. av för mycket frågor som berörde sex och samlevnad. Då man ansåg att sexualbehovet var större hos pojkar, undvek man att prata om sexualitet med dem.

Det var fortfarande ovanligt med preventivmedel och på grund av rädsla för det okända ålades det med förbud. Många led därför av könssjukdomar och med anledning av detta grundades RFSU (Riksförbundet för sexuell upplysning) med Elsie Ottesen (”Ottar”) Jensen i spetsen. Förbudet mot preventivmedel avskaffades år 1938, vilket ledde till en firare syn på ett aktivt sexualliv. ”Ottar” åkte runt på skolorna och informerade om sexuallivet som en glädjekälla, vilket inte sågs med blida ögon från alla håll, exempelvis bland skolstyrelser som fanns i alla kommuner. Många frivilliga deltog i det upplysningsarbete Ottar startat och lokalavdelningar bildades runt om i landet. För att få verksamheten att gå runt började RFSU sälja kondomer och senare även andra sjukvårdsartiklar. Andra frågor som Ottar och hennes medarbetare kämpade för var att starta rådgivningsbyråer, rätten till abort, rätten till sterilisering, kostnadsfria preventivmedel till behövande och avkriminalisering av homosexualiteten. RFSU påpekar att det till stor del är deras arbete genom historien, som gör att vi idag har den öppenhet som vi har när det gäller frågor som berör sexualiteten (RFSU 2006b, RFSU 2006c).

2.1.2 Sexualundervisning genom tiderna

Sett ur ett historiskt perspektiv har olika ståndpunkter gällande sexualundervisningen i samhället, och även i skolan, ständigt varierat. 1920-talets urbanisering medförde stora förändringar i den skyddande och rådgivande atmosfär som släkt och familj innebar för dåtidens ungdomar. Runt denna tidpunkt dök nya diskussioner upp kring könssjukdomar och behov av att informera samhällsmedborgarna uppmärksammades, vilket i sin tur ledde till att skolöverstyrelsen 1925 gav ut en handbok rörande sexualfrågor (myndigheten för skolutveckling 2005, RFSU 2006b, Skolverket 1999, Lennerhed 2002 och Centerwall 2000). RFSU (2006) konstaterar trots utgåvan av denna, att den allmänna uppfattningen var att man inte skulle inspirera och motivera den unga generationen till sex. Följden av det blev då att en försiktig information kring sexualfrågor var realitet för dåtidens ungdomar.

På 1930-talet förespråkades en lite öppnare syn på sexualundervisning generellt i samhället, mycket beroende på de låga födelsetal som statistiken visade (myndigheten för skolutveckling 2005). Regeringen såg den låga nativiteten som ett hot mot det framtida Sverige, och efter en del statliga utredningar började man uppmuntra folket att bilda familj tidigt. Men lagen om förbud mot preventivmedel var fortfarande ett stort hinder för sexualupplysningen och 1938 avskaffades lagen. Fyra år senare infördes sexualundervisningen i folkskolan, dock med följande motto: ”*sexuell avhållsamhet under uppväxtåren är den enda riktiga vägen*” (Centerwall, 2000, s.26). Åren fram till 1945 färgades av politiska debatter kring beslut om att skapa någon form av sexualundervisning som gällde hela landet, men inte förrän 1945 kom den första lärarhandledningen i sex och samlevnad ut (Lennerhed 2002, myndigheten för skolutveckling 2005, RFSU 2006b). 1949 anslöt sig även de högre skolorna till folkskolans handledning av principen att det gjorde ”ett modernare intryck”. Ämnet blev dock obligatoriskt i skolväsendet först 1955 och året därpå utkom en ny lärarhandledning (Lennerhed, RFSU). Enligt myndigheten för skolutveckling (2005) var 1956-års handledning verkligen omfattande, och beskrev in i detalj vad läraren skulle säga. Fram till 60-talets början präglades de statliga handledningarna, enligt skolverkets rapport (1999), fortfarande av att återhållsamhet skulle förmedlas till ungdomarna.

Vid 1960-talets början ingick sexualundervisningen i skolans alla stadier, men en stor förändring gällande synen på sexualitet och undervisningen stod för dörren. Skolverket (1999) nämner en statlig undersökning om människors sexualvanor som betydande för den drastiska förändring som skedde på undervisningsplanet. Efter utredningen framkom större krav på undervisningen, bland annat undervisning kring nya preventivmedel och det ansvar man som individ hade rörande den egna sexualiteten. När man sedan enligt Skolverket (1999) gick över till Lgr 69 (läroplan för grundskolan 1969) blev restriktionerna annorlunda då man av hänsyn till elevernas intresse och mognad, menade att sexualundervisningen nu skulle hållas endast på högstadiet. I och med de ändrade sexualkunskapsdirektiven i Lgr 69 kan man med ett åldersperspektiv påstå att utvecklingen av undervisningen gick något bakåt, men sexualundervisningen genomsyrades dock av att förmedla fakta och värderingar kring sex och samlevnad på ett positivt och glädjefyllt vis.

Under 70-talet fick sexualundervisningen ytterliggare ett uppsving, då en ännu friare syn på sexualiteten framträdde (Skolverket, 1999). Den nya handledningen uppmanade istället att skolan borde vara värdeneutral ifråga om föräktenskapliga sexuella relationer, och acceptera

att ungdomar faktiskt har ett sexuellt liv. Undervisningen var nu betydligt mer omfattande än tidigare och den positiva synen på sexualitet som påbörjades redan i lgr 69, blev ännu mer tydlig i den handledning som skolöverstyrelsen gav ut 1977. Där kan man från skolverkets rapport, utläsa följande om vilka mål elever skulle uppnå i sexualundervisningen;

Elever skall skaffa sig kunskap om anatomi, fysiologi, psykologi, etik och sociala sammanhang för att få bättre förutsättningar att förverkliga en samlevnad präglad av ansvar, hänsyn och omsorg om medmänniskan och därigenom få uppleva sexuallivet som en källa till glädje och lycka i gemenskap med en annan människa (Skolverket, 1999 s. 56).

När Lgr80 (läroplan för grundskolan 1980) började gälla, var den mest uppenbara skillnaden att man var tillbaka till att seksualkunskapen skulle gälla för alla stadierna. Hur undervisningen i sig skulle bedrivas var nu till viss del mindre styrt. I riktning mot dagens läroplaner syns en friare undervisning, men i realiteten präglade den positiva synen från handledningen 1977 innehållet och mycket var fortfarande faktabetonat i undervisningen (Skolverket, 1999). Under det följande decenniet fick sexualundervisningen en starkt förändrad karaktär i och med att HIV och AIDS blev allmänt vedertaget. Det ledde till ökat fokus på sexuellt risktagande, och undervisningen kunde tendera att bli mer moralisk än tidigare. Myndigheten för skolutveckling (2005) menar att denna nya föreskridande undervisning även hade negativa effekter, då de påpekar att eleverna nu höll tyst om sina handlingar snarare än att dessa diskuterades i klassrummen. Att skapa *”förtroende mellan den som undervisar och eleven, att bryta tystnaden”* stod nu i fokus för undervisningen (s.43). Huruvida detta var en anledning till att sex och samlevnad fick en lite mer återhållsam karaktär i dagens läroplaner låter vi bli osagt, men under 90-talet verkar det som det lades mindre vikt vid sexualfrågor än under tidigare två decennier. Under denna tid gjordes emellertid en hel del satsningar ute bland landsting och kommuner för att stärka sexualupplysningen i samhället. I många fall skedde dessa satsningar i samarbete med skolor.

2.2 Dagsläget

I detta kapitel skildras ungdomars sexuella verklighet utifrån det svenska samhället. Här återfinns också en kort beskrivning över sexuell hälsa som fenomen och dess innebörd i världen.

2.2.1 Ungdomar i dagens Sverige

Hur är det då att vara ung i dagens sexualiserade samhälle? Är sexualiteten det centrala i tonåringars liv? Varför ser verkligheten för dagens tonåringar ut som den gör idag? Är det sant eller en myt att dagens ungdomar är mer sexuella än de var förr i tiden?

Tonåringarna i dagens Sverige har växt upp under helt andra förhållande än deras föräldragenerationer har gjort. Fürth m.fl. (2002) menar att ungdomar idag präglas av ett starkt individualiserande. Frihet och möjligheter att kunna göra det man är intresserad av rankas högt av tonåringarna. Flera av författarna påpekar även att dagens ungdomar i stor utsträckning saknar vuxna förebilder i sin närmaste omgivning. Därför vänder sig dessa ungdomar i allt större utsträckning till kompisar och media för stöd och råd. I Sverige har vi idag en relativt öppen dialog kring sex i samhället, något som i detta sammanhang ses som väldigt positivt. Lundberg (2002) påpekar att den samhälleliga normen är avgörande för den sexualitet som ungdomarna över lag kommer att utveckla på ett personligt plan. Han menar att det sätt som samhället återspeglar sex är avgörande för vad som anses acceptabelt, och detta är något som skiljer sig åt mellan olika kulturer, generationer och sociala grupper. Men i den allmänna debatten diskuteras å andra sidan att den mediala bild av sexualitet som idag visas upp kan påverka och eventuellt vilseleda ungdomarna. Lundberg menar att det kan bidra till att många har svårt att avgöra vad som är normalt samt få svårt att hitta sin sexuella identitet.

Hur ser man då på ungdomssexualitet i Sverige? Enligt Lundberg har de nordiska länderna i dagsläget en betydligt mer öppen syn på ungdomars sexualitet. I Sverige debatteras exempelvis åldern för det första samlaget ur olika synsätt. Lundberg (2002) menar att *”den unga människan som av fri vilja tillåter sig upplevelser av sexualitet och finner tillfredställelse i dessa erfarenheter”* (s.91), är således även mogen för dessa sexuella upplevelser. Han menar dessutom att vi i Norden, jämfört med andra länder i västvärlden, lägger vikt vid de fysiologiska skillnaderna som finns mellan killar och tjejer. Detta går att

utläsa ur statistiska undersökningar, bland annat i sexualvaneundersökningen ”*Sex i Sverige*” av Lewin (1996). I undersökningen ser man tydligt att samlagsdebuten sjunkit med åren och att sänkningen är mer uttalad bland kvinnor än för män. För kvinnor skedde samlagsdebuten 1996 2,7 år tidigare än den gjorde för 50 år sedan. Genomsnittsåldern för ungdomars samlagsdebut år 1996, var för tjejer 16,4 år och för killar 16,9 år (s.2), alltså något lägre för tjejer än för killar. Även antal sexpartners har ökat för båda könen sedan 1967; från 4,7 till 7,1 för män och från 1,4 till 4,6 för kvinnor. Denna aspekt på könsskillnader är något man inte ser hos flertalet av de icke-nordiska länderna.

Tendensen går mot att det blir allt vanligare med sex utan kärlek (Lewin 1996, Forsberg 2006, Johansson & Hammarén (Medierådet) 2006, Carlsson & Jönsson 2006). Utifrån den undersökning som Carlsson & Jönsson (2006) gjorde om tonårstjevers sexuella verklighet kan man dra följande slutsats; bara att man *pratar om* antalet sexpartners i så unga åldrar (16-19 år), visar på ett nytänkande angående sexualiteten hos kvinnan. Att tjejer fått en friare inställning till sexualiteten kan man tydligt se i deras djärva resonemang kring ”one night stands”¹, att de har sex med kompisar och att de har sex när lusten faller på. Även Bäckman (2003), konstaterar i sin avhandling att tjejer numera kan skilja på sex som en handling föregånget av kärleksideal, och sex som fenomen för njutning utan förbehåll. Forsberg (2006) nämner dock att det egentligen handlar om ungdomars sätt att berättiga sexet med någon form av kärleksideologi. Hon menar att ungdomar förhåller sig kreativt till kärleksideologin genom att ”*definiera ett förhållande som en kärleksrelation kan de skaffa sig utrymme att agera relativt fritt sexuellt inom ramarna för detta förhållande. På så sätt kan de ha sex utan att göra avkall på sina normativa föreställningar*” (s.32).

Värt att notera från Carlsson & Jönsson (2006), är att så mycket som en tiondel av tonårstjejjerna i undersökningen uppgett att de haft sex mot sin vilja, medan det endast är två elever som säger att de blivit sexuellt utnyttjade. Enligt denna undersökning verkar det inte som om alla tjejer är medvetna om sin rätt att säga nej eller att sexuella händelser som sker *mot* deras vilja är det samma som sexuellt utnyttjande.

Sexdebuten har sjunkit även för killar och antalet sexpartners har dessutom ökat på senare år (Lewin 1996). Johansson & Hammarén (Medierådet, 2006) framhåller en rad undersökningar

---

¹ När man har sex med någon enbart för en kväll

som gjorts angående killars och unga mäns värderingar. De menar att allt fler unga killar börjar kalla sig feminister och att vi är på väg mot ett jämställt samhälle, samtidigt visar de på en explosionsartad ökning och användning av pornografiskt material bland främst killar. Undersökningarna visar dock att en ganska stor grupp unga män har ett kritiskt synsätt till pornografiskt material och anser att det ofta förmedlar kvinnoförnedring. Men både när det gäller killar och tjejer så har framställningen av människor i pornografiska scener, enligt Hirdman, Svedin & Åkerman m.fl. (Medierådet, 2006), gjort att ungdomar idag får en sned bild av sex. De menar att pornografin huvudsakligen skildras mellan främmande människor och att i denna värld spelar det ingen roll vem man har sex med. Alla har sex med alla; hur, var och när som helst! Alla är utbytbara och man ställer härmed inga krav på sin (sex)partner. Detta speglar den framställning vi gjort av ungdomars sexvanor och kan vara en anledning till den attityd och inställning ungdomarna har till sex. Jämför man detta med våra egna erfarenheter av tonårstiden, kan man ur ett tidsperspektiv se att utvecklingen de senaste åren skett med en enorm intensitet.

Regeringen gav 2005 ett bidrag till föreningar och organisationer för att bekämpa ”sexualiseringen av det offentliga rummet”. Man menar att sexualiteten fått en allt för stor plats i samhället och i den samhälleliga debatten och den huvudsakliga fråga man ställer sig är; ”hur ska barn och ungdomar i detta sexualiserade samhälle veta vad som är normalt eller inte?” (Rogala, Medierådet, 2006).

2.2.2 Sexuell hälsa

Sexualiteten har en central roll i människors liv och vi är tvungna att vårda dess olika aspekter för att vinna hälsa och livskvalitet. Hulter (2004) säger att förr inriktade man sig i första hand på att ungdomar skulle skydda sig mot graviditeter och könssjukdomar. Propagandan var riktad mot de rent kroppsliga riskerna med sexuellt umgänge. Det som de senaste åren tillkommit i begreppet sexuell hälsa är mer psykologiskt inriktade, där ungdomarna till exempel kan söka hjälp för sina livsfrågor, kärlekssorger och familjeproblem. Hulter menar dock att det är svårt för hälso- och sjukvården att hinna med dessa mer svårdefinierade frågor och därför prioriteras de kroppsliga hindren i första hand. Hon hävdar dock att den psykologiska synvinkeln är nödvändig för att människor ska kunna uppnå en total sexuell hälsa och därför något som samhället måste arbeta för.

Hulter (2004) menar att man är mycket sårbar i den sexuella kommunikationen, eftersom den oftast består av enbart kroppsliga signaler. Det händer att sexparterna inte alls förstår sig på varandra och misstolkningar uppstår lätt. Hon påstår vidare att det är lätt att hitta bristerna i sin sexpartners sätt att vara och att skulden därför ofta läggs på den andre ifall problem uppstår. Vi vet att man ofta har en ganska bräcklig självkänsla i ungdomsåren och därför borde risken vara stor att detta inträffar i just dessa unga år. Att man då skulle liknas vid en dålig sexpartner vore förödande, och i sitt trevande efter sexuell erfarenhet och färdighet faller med all säkerhet domen på den andre. Hulter menar att anklagelser av sådan karaktär ofta mynnar ut i besvikelse, ilska, rädsla och skam, vilket på sikt kan leda till sexuell ohälsa på ett psykologiskt plan. En person som upplevt liknande saker i sin ungdom kan i sitt senare liv få stora problem med sin sexualitet och sin självkänsla och detta kan få allvarliga konsekvenser – både för en själv och för andra.

För att världens nationer skulle bli uppmärksamma på den sexologiska problematiken antog WHO (Förenta nationernas världshälsoorganisation) en deklaration om sexuella rättigheter i samband med den 14:e världskongressen i sexologi 1999 i Hong Kong (WHO, 2006). Den definition som WHO kommit överens om vad gäller sexuell hälsa är följande:

Sexuell hälsa är ett tillstånd av fysiskt, emotionellt, mentalt och socialt välbefinnande relaterat till sexualiteten, det är inte endast frånvaro av sjukdom, dysfunktion eller svaghet. Sexuell hälsa kräver ett positivt och respektfullt närmande till sexualitet och sexuella relationer, liksom möjligheten att få njutbara och säkra sexuella erfarenheter, fria från förtryck, diskriminering, och våld. För att sexuell hälsa ska uppnås och behållas, måste alla människors sexuella rättigheter respekteras, skyddas och uppfyllas (WHO, 2006).

Med detta citat kan man tydligt urskilja att en stor förändring skett beträffande den tidigare syn man hade på sexuell hälsa. Hulter (2004) menar att det tyvärr är så att förändringar som ligger på ett mer psykologiskt plan ofta är diffusa och svårhanterliga, vilket gör att de har svårare för att slå igenom. Rogala (Medierådet, 2006) ställer sig däremot skeptiska till det nymyntade begreppet och menar att detta arbete redan är igång ute i samhället. Hon hävdar att deklarationen möjligen är ett försök att synliggöra och höja statusen på arbetet genom att ge det en medicinsk terminologi.

2.3 Lärarens roll i sex- och samlevnadsundervisning

I detta kapitel belyser vi den problematik med sex- och samlevnadsundervisning som finns i skolsituationer. Området kopplas även till lärarens roll i förhållande till eleven, och den undervisningsetik som ämnet kan ge upphov till. Sett ur ett genusperspektiv lyfter vi också fram olika könsroller som lärare kan komma att möta i undervisningssituationer.

2.3.1 Sexualundervisning i skolan

En rad olika faktorer är betydelsefulla för hur ungdomar ska kunna samla på sig sexuella erfarenheter och även hur olika erfarenheter upplevs menar Edgardh (1992). Detta skildrar Dalenius (1997) på ett fint sätt i den utvärdering som gjordes i Stockholm 1997:

Sexualitet är avhängig individuella, fysiska och psykologiska karaktäristika och påverkas av normer och värderingar. Det är viktigt att man kan integrera de under puberteten uppkomna sexuella känslor, behov och önskningar i en positiv självbild. Sexuella aktiviteter innebär att på ett unikt sätt visa upp samt att lämna ut sig själv till en annan individ. Att i övergången från barn till vuxen, när identitetskänslan är bräcklig, vara sexuellt intim med en annan individ kan få avgörande konsekvenser för ungdomars fortsatta psykosociala utveckling. Positivt å ena sidan om sexuell exponering resulterar i stärkt självkänsla och en tillfredsställande intim relation. Negativt å andra sidan om den resulterar i känslor av mindrevärde, ångest, skam och skuld (Dalenius, 1997, s.15).

Läraren har i uppgift att försöka hjälpa ungdomarna med att genom bra diskussioner komma fram till hur man bör behandla varandra. Rollen blir extra viktig i frågor som berör sex och samlevnad i de fall där god föräldrakontakt saknas. Birnik (1998) menar dock att trots god föräldrakontakt är relationer till andra vuxna ”*en förutsättning för att skapa sin egen identitet*” (s.12). Han påpekar vidare att lärarna till viss del kan fylla denna funktion. Edgardh (1992) åberopar i samband med detta även att tonåringar behöver få kärleksfulla budskap om kroppen och sexualiteten, men att det är lika viktigt att få visshet om känsla för gränser och respekt. Brander (1998 års ordförande i RFSU) menar i en intervju om ungdomars sexualitet, att det första mötet inte borde handla om könssjukdomar, våldtäkt eller annat sexuellt övergrepp (Roslund, 1999). Om så är fallet kommer tonåringarna antagligen att få en negativ syn på sexualiteten eller ställa sig negativa till sex- och samlevnadsundervisningen. Han menar vidare att man bör ge eleverna redskap för att förstå vad sexualitet är och att man i dialog med dem har möjlighet att få inblick i vart eleverna befinner sig. Centerwall (2000) menar dock att man vid samtal i en grupp arbetar med en viss öppenhet, men inte alls på ett sätt som försätter den enskilde personens problem i fokus. Detta gäller så klart även läraren. Brander påstår vidare att han av egen erfarenhet har lärt sig att elever vill ha ärliga

erfarenheter från vuxna människor och att man gärna kan vara personlig i dialogen med ungdomarna, däremot *aldrig* privat (Roslund, 1999). I diskussioner är det lätt att reflektera kring nya budskap och detta kan man göra genom att ge en bild av sig själv. Men genom att dra en gräns mot det privata, visar man som lärare att det bästa är att inte bli intim. Med tanke på ämnets känsliga karaktär skulle det, om lärare skulle ta exempel från sitt privatliv, bara bli pinsamt för alla parter.

Att undervisningen blir öppen och naturlig istället för mekanisk och kontrollerad är alltså mycket viktigt. Detta gör att eleverna får möjlighet att känna igen sig i olika sammanhang och även lättare kan identifiera sig med andra personligheter. Det är också viktigt att man når fram till alla elever utifrån deras olika mognadsstadier och detta kan man uppnå genom att bedriva undervisning i mindre grupper. Sexualundervisningen måste enligt Centerwall (2003) innebära att man som lärare utmanar sociala normsystem och att ständigt arbeta för förändring. Det kan handla om förändrade beteenden, självinsikt, ifrågasättande av föreställningar och framför allt ett försvar för den sexuella friheten. Det handlar om att få makt över sina beslut och livsmönster. Han menar vidare att sexualupplysning, sett ur ett samhällsperspektiv, har flera olika sidor;

Främst syftar sexualupplysningen till att skydda individen från sexualitetens risker, som könssjukdomar, oönskade graviditeter och sexuellt våld. Men sexualupplysning innebär också ett stöd i skapandet av en egen sexualitet. Det är kanske så att sexualiteten är en social konstruktion. Men varje människa upplever den ändå som en egen gestaltning, med djupt personliga fantasier, sätt att älska, förhoppningar om framtid och oftast djupt kopplad till kärlek (Centerwall 2003, s. 93).

2.3.2 Undervisningsetik

I undervisningssituationer kan lärare råka ut för en hel del relationsproblem som är knutna till socialpsykologiska fenomen. Aspelin (1999) påpekar att god undervisning bygger på förtroende och ömsesidig bekräftelse mellan lärare och elev. Han menar vidare att dessa grundläggande pelare i sin tur bottenar i att läraren är medveten om sina handlingar och ständigt arbetar reflexivt. Detta reflekterande gäller inte bara den egna undervisningen, utan även elevernas sociala beteende. Birnik (1998) påtalar i sammanhanget vikten av att lärare som ska arbeta med elevers personliga utveckling, själva borde arbeta med sin egen person.

Enligt Rogala (Medierådet, 2006) förmedlas de normer vi har kring sexualitet i dagens samhälle till exempel via litteratur och barnprogram, vilket kan innebära ett stort problem för många barn och ungdomar, då deras normer kanske inte överensstämmer med de förmedlade normerna. Svårigheten med detta speglas även i sex- och samlevnadsundervisningen i skolan, där lärarna förväntas att *inte* normalisera och generalisera sexualiteten i undervisningen. Istället skall man utgå ifrån *alla* elever och förmedla ett bredare och mer normbefriande perspektiv i detta känsliga ämne (Skolverket, 1994, Centerwall, 2002). Elever som känner sig onormala på grund av att deras känslor och tankar kring sex kolliderar med samhällets normer, ska kunna finna en plattform att stå på i dessa omvälvande ungdomsår. Detta resonemang är av särskild vikt för oss i vår undersökning, där vi vill belysa den problematik och de farhågor som lärarna känner inför undervisningen i sex och samlevnad på gymnasiet.

I undervisningen är det mycket viktigt att man inte tar den sexuella identiteten för given, till exempel genom att enbart tala om tjejer som den enda tänkbara partnern i en grupp av killar (Bergström & Foxhage, 2005). Om man gör detta riskerar man att vissa personer inte känner sig delaktiga i undervisningen och härmed även missar andra viktiga saker som tas upp. Utgår man istället ifrån att det i alla grupper finns både hetero-, homo- och bisexuella personer kommer man att uppnå det primära syftet med sex- och samlevnadsundervisningen; nämligen att stärka den sexuella identiteten hos *alla* elever.

2.3.3 Genusperspektivet

Debatter om könsroller är ständigt aktuella och heta diskussioner kan naturligtvis uppstå i undervisningssituationer. Lärare som bedriver sex- och samlevnadsundervisning behöver därför vara väl insatta och föreberedda på att kunna balansera och leda denna typ av relevanta diskussioner.

Ungdomarna idag måste ständigt förhålla sig till de förväntningar och mönster som de olika könsrollerna innebär. Detta beror dels på samhällets uppsatta könsroller, dels på de specifika genusregler som uppstår i skolan (Bergström & Foxhage, 2005). I RFSU:s undersökning ”*Bland horor, bockar och bögar*” beskriver Bergström & Foxhage hur könet konstruerats av samhället. De menar att våra roller som man och kvinna inte är biologiskt betingade, utan att det är förväntningar på respektive kön som vår kultur och vårt samhälle har byggt upp. Något som återkom kontinuerligt i attityder och språkval hos alla de tiotusentals möten med skolungdomar (13-16 år) som RFSU gjorde i undersökningen, var något som man kom att

beteckna som ”det sexuella utrymmet”. Detta utrymme ser olika ut för tjejer och killar och hänger ihop med de könsroller samhället ställt upp för oss. Det visar på vad respektive kön förväntas respektive inte förväntas göra och det är eleverna själva som sätter upp ramen för det sexuella utrymmet. Vad den enskilde personen säger och vad han/hon gör får, enligt undersökningen, konsekvenser och överskrider man ramen för det sexuella utrymmet, ”belönas” detta oftast av omgivningen genom ord som ”horan”, ”bocken” eller ”bögen”. Foxhage (Medierådet, 2006) menar att *”om pojkars och flickors respektive utrymmen skulle liknas vid två kohagar, vore hor- respektive böghetsstämpeln elstängslet runt hagarna”* (s.61). Ett exempel på hur eleverna konstruerar dessa ramar finner vi i följande citat:

Vi killar är bäst! Så är det. Vi är födda för att knulla hur mycket vi vill. Inte tjejer (...) tjejer dom är inte lika mycket värda (Bergström & Foxhage, 2006, s.4).

Hur killar och tjejer får vara och rykten som skapas häromkring, är det klimat som ungdomarna lever i ute på skolorna idag. Genusperspektivet speglar en orättvisa, vilken fortfarande är mycket märkbar i skolan. Detta verkar leva kvar trots stora framsteg inom sexualupplysningen och ett för övrigt mer jämställt samhälle. Det finns dessutom en rad olika aspekter när det talas om genusperspektiv, men det som vi känner är viktigast i skolans värld är det handlande som skiljer tjejer och killar åt när det gäller sexuella mönster och handlingar. Det är här vi som lärare måste träda in och ifrågasätta och försöka upprätta en mer jämställd bild av hur tjejer och killar bör behandla varandra.

2.4 Sex och samlevnad i dagens skola

Här nedan följer en kort beskrivning av sex- och samlevnadsundervisningen i dagens skola.

2.4.1 Grundskolan

Enligt Lpo94 står rektorn som ansvarig för att ämnesområdet sex och samlevnad integreras i undervisningen. Ämnet ses tillsammans med exempelvis miljö- och drogavsnitt, som ett ämnesövergripande kunskapsområde (Skolverket, 1994). Vad det får för konsekvenser jämfört med att vara ett eget skolämne, diskuteras inte vidare här. Men i en jämförelse mellan Lgr69, handledningen från 1977 och dagens läroplan ser man en tydlig skillnad i handledning och i hur stort utrymme ämnet får i skolan. Vilka mål undervisningen skall ha anges inte separerat, utan är på sikt upp till varje skola att beskriva. Till viss del kan mål, relaterade till sex och samlevnad, utläsas i ämnesbeskrivningen och kursplanen för biologi. I skolverkets

ämnesbeskrivning (2002) berörs sex och samlevnadsaspekten enligt följande; ”*Utifrån perspektivet att ta ansvar både för sig själv och andra, behandlas frågor om kärlek, sexualitet och samlevnad*” (s.52).

I kursplanen för biologi (s.53-54) står en del som är sex- och samlevnadsrelaterat, exempelvis att eleverna i slutet av nionde skolåret skall;

- ha kunskap om vad befruktning innebär
- ha kunskap om sexuallivets biologi, preventivmetoder och sexuellt överförbar smitta
- kunna föra diskussioner om sexualitet och samlevnad och därvid visa respekt för andras ståndpunkter och för olika samlevnadsformer

I mål att *sträva mot* (s.51), står att skolan skall arbeta för att eleven;

- utvecklar kunskap om pubertetens inverkan på individen
- utvecklar förmågan att diskutera frågor om hälsa och samlevnad utifrån relevant biologisk kunskap och personliga erfarenheter

För övrigt är det de undervisande lärarna i övriga ämnen och rektorn som avgör hur mycket plats sex- och samlevnadsundervisningen får i dagens skola. Enligt Skolverket (1999), saknar många grundskolor mål och riktlinjer för den undervisning som bedrivs inom sex och samlevnad. Detta är något som skolverket ser som ett problem då sexualundervisningen på grund av sin ämnesövergripande karaktär riskerar att komma i skymundan, till exempel gentemot det förebyggande arbetet kring mobbing som också ses som kunskapsövergripande.

2.4.2 Gymnasieskolan

Vid studier av läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf94, framkommer att sex - och samlevnadsundervisningen även här är ett ämnesövergripande kunskapsområde. Ansvar för att eleverna skall tillgodose kunskaper inom området vilar särskilt på rektorns axlar. Eftersom detta område inte alls framkommer något nämnvärt i kursplaner eller ämnesbeskrivningar, finns det stor risk att området inte berörs tillräckligt under gymnasietiden. Detta är något som skolverket på senare tid uppmärksammat och utrett inför framtiden. Att rektorerna tolkar detta uppdrag med hög frihetsgrad konstaterar Nilsson & Sandström (2001), då de i följande citat nämner tankar om relationer och sex och samlevnad från rektorer; ”*det sysslar vi ju med varje dag*” och ”*vi har ju återkommande temadagar kring detta varje år*” (s.12). I författarnas rapport ”*Min uppgift är att knyta ihop det*” (2001) via uppdrag från skolverket, beskrivs

konkret hur rektorer kan förändra och förbättra arbetet med de kunskapsövergripande områdena i skolorna.

I sammanhanget bör dock nämnas att det naturligtvis finns skolor i landet där rektorerna fullföljt sitt ansvar med sex- och samlevnadsundervisningen. Ett exempel är Malmö stad, där man i flera olika gymnasieskolor de senaste åren har arbetat in sex- och samlevnadsundervisning som ett verkligt ämnesövergripande område. Vissa skolor har integrerat ämnet i ordinarie kurser, andra har startat nya lokala kurser. Ett projekt som fått mycket uppmärksamhet är VI-projektet på Sorgefridskolan (Levaeu, 2004). Målet med projektet var att öka elevernas kunskap kring sex- och samlevnad och droger, samt bland annat öka elevernas trygghet i klassen. Arbetet med att organisera in sex- och samlevnad i undervisningen fick mycket beröm, då många lärare var övertygade om att bland annat stämningen i klassrummen förbättrats avsevärt. Ämnesområdet ingår numer som ordinarie schemalagd verksamhet.

2.5 Sex och samlevnad i en förändrad gymnasieskola

I nedanstående kapitel följer en beskrivning av hur sex- och samlevnadsundervisningen förväntas se ut i framtidens gymnasieskolor.

2.5.1 Implementering av sex- och samlevnadsundervisning på gymnasieskolan

Den nuvarande läroplanen för de frivilliga skolformerna beskriver, som tidigare nämnts, sex- och samlevnadsundervisningen som ett ämnesövergripande område. Att inte detta område nämns i någon ämnesbeskrivning eller kursplan bland kärnämnen, har enligt Skolverket (2006) visat sig orsaka ett visst försummande av ämnesområdet. De har efter diverse utredningar kring hur sex och samlevnad faktiskt tas upp i gymnasieskolor, uppmärksammat att ämnet på en del skolor tar väldigt liten plats i undervisningen och ofta hamnar i skymundan. Det har framkommit att rektorer på många skolor anser att de har fullföljt sitt uppdrag enbart genom att införa individuella val i *livskunskap* och gjort dem obligatoriska. Eftersom ett sådant agerande inte är i enlighet med gymnasieförordningen, utan ett bristfälligt och felaktigt handlande av rektorerna, har bland annat detta lett till att skolverket ansett sig manade att ta sig an uppdraget kring denna problematik (Skolverket, 2006).

För att höja statusen och öka utrymmet av detta kunskapsområde i gymnasieskolan, har Skolverket strävat efter att skriva in detta omdebatterade område konkret i flera ämnesbeskrivningar, där naturkunskapen blivit tilldelad stora bitar. För att konstruktivt få till denna förändring är det tänkt att sex och samlevnad, mer eller mindre, ska ingå i sex kärnämnen. De sex ämnena är historia, naturkunskap, idrott och hälsa, samhällskunskap, religion och svenska (s.38). Följande står att läsa i den uppdaterade ämnesbeskrivningen i naturkunskap;

Studier i ämnet skall omfatta kunskaper om människans fysiologi och anatomi främst utifrån den påverkan människan utsätts för i vardagen samt om livsstilens betydelse för hälsan. Ämnet omfattar även studier kring begrepp som kön, könsidentitet, sexualitet, sexuell läggning och funktionshinder (s.39).

Vid jämförelse med kursplaner för de andra fem kärnämnenas där området på något vis behandlas, framgår det att naturkunskapen kommer att stå för den största delen sett ur ett helhetsperspektiv. I beskrivningen går att utläsa dels de biologiska aspekter som rör området, men tydligt även mer samlevnadsbetonade frågor. I vår tidigare litteraturgenomgång framgår det att begrepp som sexualitet, kön och könsidentitet är stora ord med djup innebörd. Ett ytterligare ämnesområde där det kan komma att läggas relativt stor vikt vid kunskapsområdet är religion. I den ämnesbeskrivningen, med avseende på begrepp kring jämlikhet och jämställdhet skall frågor, där bland annat kön och sexuell identitet nämns, behandlas.

Kopplat till de kursplaner Skolverket tagit fram i arbetet med gy-07, går att utläsa att frågor om sex och samlevnad utifrån ett naturvetenskapligt perspektiv är ett av fyra centrala kunskapsområden i den första naturkunskapskursen. Enligt Skolverkets planer skulle material med kommentarer till kursinnehåll, i förhållande till den tänkta förändringen i sex- och samlevnadsundervisning, utges i november 2006. Vid tidpunkten av detta arbetes inlämnande i december 2006, hade fortfarande inget sådant material kommit ut. Anledningen till det är förmodligen att den nya regeringen i oktober 2006, beslöt att skjuta upp gy-07. Vid samtal med utbildningsdepartementets Sten Ljungdahl bekräftar han dock att uppskjutandet och den nya regeringens omarbetade gymnasiereform, med största sannolikhet inte kommer påverka den förra regeringens förslag om implementering av sex- och samlevnad i kursplanerna. Ovannämnda förändringar kommer alltså inom oförutsägbar framtid ske när den stora gymnasiereformen blir verklighet.

3. Empirisk del

3.1 Problemprecisering med frågeställning

Sexualiteten sett ur ett historiskt perspektiv, hur ungdomars sexualitet formas, och hur sex- och samlevnadsundervisning bedrivs i grundskolan är välbeforskade områden. I samband med förslaget om implementering på gymnasiet gjordes ett flertal utredningar på uppdrag av regeringen (se litteraturgenomgången). Men hur lärare ser på denna typ av undervisning i gymnasieskolan är däremot ett område som det har varit väldigt svårt att hitta aktuell forskning kring. Det anser vi vara ett högst besynnerligt faktum i och med den stora förändring ett genomförande av reformen skulle innebära för den enskilde läraren. Att det tycks finnas så lite forskning där lärarnas känslor och funderingar står i fokus, var avgörande för vårt val av studie. Studien kom därför att handla om den problematik som lärare känner inför sex- och samlevnadsundervisning på gymnasiet, då den kopplas till framtidens undervisning i förhållande till ungdomarnas sexuella verklighet.

Med utgångspunkt från vår litteraturgenomgång har vi valt följande frågeställningar för vår studie;

- Vad anser gymnasielärare vara problematiskt med sex- och samlevnadsundervisning på gymnasiet?

- Vad finns det för kompetensutvecklingsbehov hos lärare i sex och samlevnad med fokus på införandet i kursplanen för naturkunskap A?

3.2 Metod

Nedan presenteras vårt val av forskningsstrategi och själva metoden vi använder till undersökningen. Här återfinns även en kort beskrivning av begränsningar och de urvalen vi har gjort, samt en redogörelse för etiska forskningsprinciper vi har tagit i beaktning i arbetet.

3.2.1 Forskningsstrategi

För upprättande av strategi till vårt arbete har vi tagit stor inspiration av aktionsforskningen. Denna strategi kännetecknas av småskaliga forskningsprojekt inom bland annat utbildningsväsendet för att förbättra och utveckla den praktik som finns idag. Ofta griper sig forskningen an verkliga problem och behov som kan tänkas finnas ute i verksamheter. Aktionsforskning kan även användas för att öka kännedom kring olika företeelser och fenomen. Det slutgiltiga målet med denna typ av forskning, är att det ska leda till förändring i någon form där de inledande resultaten kan verka som utgångspunkter.

Vi har använt oss av två steg i den cykliska processen som tillhör aktionsforskningen (Denscombe, 2000 s.75). En kritisk reflektion utfördes (*"identifiering av problem"*) och, herefter det efterföljande steget; forskning (*"systematisk och noggrann undersökning"*). De nästkommande stegen; strategisk planering (*"överföring av resultat till handlingsplan"*) och själva handlingsplanen (*"initiera förändring"*) lämnar vi vidare till andra forskningsprojekt. Vårt syfte med undersökningen uppfattar vi således som ett led i ett större projekt vars mål är att förbättra praktiken ur en helhetssyn. Skälet till att vi inte har genomfört alla delarna, är att det skulle ha varit alltför tidskrävande inom ramarna för en C-uppsats.

Vid val av forskningsstrategi kan det alltid uppstå frågor om valet är det mest lämpliga utefter undersökningens syfte och mål. Det gäller även i vårt fall, men efter jämförelse med andra strategier, anser vi att vår valda strategi var den som låg närmast vårt syfte och mål med uppsatsen. Att aktionsforskningen till viss del kännetecknas av att informanter verkligen deltar i forskningen på ett praktiskt och framtidsskridande plan, kan komma att ifrågasättas vara något som stämmer överens med vår undersökning. Men med tanke på det faktum att vi redan tidigare nämnt att aktionsforskningen har fungerat som inspiration och vi har plockat valda delar av dess kännetecken, har vi heller inte påstått att vi gjort en *fullständig* aktionsforskning.

3.2.2 Forskningsmetod

I valet av metod utgick vi från Denscombe (2000), där han påvisar att man ska använda sig av intervjuer då undersökningen tjänade på att erhålla en mer djupgående information från ett mindre antal människor. Detta ställdes då i förhållande till behovet av en mer yttlig information från ett stort antal människor. I vår undersökning krävdes en mer detaljerad och djupgående information, vilket var det vi förväntade oss vid användandet av intervju som kvalitativ undersökningsmetod. Detta borde vara en lämplig metod, då vår avsikt var att finna orsaker till den problematik lärarna känner inför undervisningen i sex och samlevnad. Ett frågeformulär anser vi skulle bli knapphändigt, då vi i detta fall skulle få ha färdiga svarsalternativ som förmodligen inte skulle ge oss den djupare insikt vi är ute efter. Det skulle bli svårt att välja rimliga alternativ på så personliga och emotionella frågor och, dessutom skulle vi missa friheten och djupet i informanternas svar. Detta var inget alternativ för oss, eftersom detta var själva poängen med vår undersökning.

Den information vi sökte rör sig dessutom om högaktuella och härmed mycket angelägna frågor i dagens gymnasieskola. Den grundar sig i och med detta på gymnasielärarnas speciella position, vilket borde väcka ett privilegium och intresse hos dem. Vi ville dessutom utnyttja lärarnas egna erfarenheter och försöka få så sanningsenliga svar som möjligt. Detta kräver ett ömsesidigt förtroende och detta kan byggas upp mellan personer i en intervju. I åtanke på detta vill vi även påvisa ett problem som kan ha uppstått genom vårt val av metod; den så kallade ”intervjueffekten” (Denscombe, 2000). Den innebär att intervjuarens personlighet påverkar de svar som informanten ger, vilket baserar sig på de olika preferenser som man har och som framför allt brukar variera beroende på kön, ålder och etniskt ursprung. För att minska denna effekt valde vi att endast en av oss två skulle närvara vid varje intervjutillfälle. Detta borde dessutom ha ökat chansen för att bygga upp ett ömsesidigt förtroende och kändes dessutom mest naturligt i valet av intervjuupplägg. En nackdel med intervjuer är den kritik som kan uppstå ifall man generaliserar resultaten, vilket vi därför inte har gjort.

Vi förberedde våra intervjuer genom att genomföra en pilotstudie. Den gav oss vissa riktlinjer som gjorde att vi kunde konstruera mer intressanta och relevanta intervjufrågor till gymnasielärarna. Vi bestämde oss dessutom för att intervjuerna skulle vara semistrukturerade och av personlig karaktär. Förstnämnda på grund av att strukturerade intervjuer känns för styrda och har för stora likheter med frågeformulärsmetoder. Att vi inte valde ostrukturerade intervjuer beror på att vi inte ville släppa informanterna helt fria utan uppföljningsfrågor.

Anledningen till valet var att vi hade för avsikt att få svar på ett visst antal övergripande frågor för att sedan förhoppningsvis kunna få mer nyanserade skildringar med hjälp av uppföljningsfrågorna. Att vi valde att ha intervjuer av personlig karaktär, beror på tidigare nämnda fördelar med att mötas ansikte mot ansikte. Vi ville att intervjuerna skulle bli så sanningsenliga som möjligt och valde därför att intervjua en informant åt gången (vid jämförelse med gruppintervjuer). På detta sätt undviker vi den negativa effekten att endast ”acceptabla” åsikter kommer på tal (Denscombe, 2000).

3.2.3 Begränsningar och urval

Med tanke på våra resurser tvingades vi begränsa oss till att endast utföra en enda forskningsmetod. Undersökningen genomfördes enbart på gymnasieskolor förlagda i sydöstra Sverige. Anledningen till att vi inte valde fler lärare och skolor beror på den, i förhållandevis, knappa tid vi har haft till förfogande för arbetet. Vi gjorde ett medvetet urval genom att endast tillfråga verksamma naturkunskapslärare om deltagande i intervjuerna. Anledningen till valet av just naturkunskapslärare, beror på att förslaget om implementering av sex- och samlevnadsundervisning *främst* berör ämnet naturkunskap. Således var vi ganska begränsade i val av intervjupersoner och utifrån detta tillfrågades lärare som var relevanta för undersökningen. Själva urvalet av tillfrågade naturkunskapslärare gjordes rent slumpmässigt, genom att naturkunskapslärare tillfrågades ute på skolorna. Vi efterlyste dock fler kvinnliga informanter, men dessa visade sig vara en minoritet bland de naturkunskapslärare vi besökte. Alla personer som tackade ja, fick också delta i undersökningen.

Den utvalda pilotpersonen var en man med stor erfarenhet av sex- och samlevnadsundervisning och dessutom en person som vi känner sedan tidigare. Detta var ett medvetet val, då vi ville få så sanningsenliga svar som möjligt för att öka relevansen på intervjufrågorna. Vår tanke var också att personen med sin erfarenhet skulle hjälpa oss att avdramatisera frågorna så att de, med tanke på ämnets karaktär, skulle kännas så bekväma som möjligt för informanterna.

3.3 Forskningsetiska principer

Vid genomförande och utformande av själva intervjuerna och uppsatsen i sin helhet, har hänsyn tagits till de forskningsetiska principer Vetenskapsrådet har utfärdat som riktlinjer för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (2002).

Vi menar att vår undersökning är etiskt försvarbar, då den förhoppningsvis är ett medel som i förlängningen kan komma att tjäna som underlag för hur lärare kan använda och utöka sina personliga kompetenser med förbättrat undervisningsresultat. Att just bedriva forskning *”som tar reda på hur människor på bättre vis kan använda sina egna resurser”* (s.5), är enligt vetenskapsrådet, ett tillräckligt etiskt skäl för att genomföra denna typ av forskning. Även SOU menar att forskningens huvudgripande mål ska vara *”att vinna ny kunskap för att vi bättre ska förstå den värld vi lever i och för att om möjligt förändra den till det bättre”* (1999:4 s.28).

Inför intervjuerna upplystes informanter om syfte och mål med undersökningen, samt att medverkan var helt frivillig och när som helst kunde avbrytas utan några som helst personliga konsekvenser. Åtgärder har vidtagits för att nästintill omöjliggöra för någon utomstående att, genom arbetets rapportering, kunna identifiera några av de intervjuade lärarna. Vi har gjort detta med hänsyn till att det urval som gjorts bland lärare, har skett i ett distrikt med endast få gymnasieskolor. Således innebär detta även ett fåtal naturkunskapslärare, vilket i sig innebär en ökad risk för att informanternas identitet annars lätt skulle kunna avslöjas. Vi kommer även att spara primärdata och avskrivningar från intervjuerna för eventuella granskningar i framtiden. Vi har även meddelat deltagarna om var och hur de kan få tillgång till vår slutliga produkt.

4. Resultat och analys

4.1 Resultat av genomförande

Undersökningen genomfördes på fyra olika gymnasieskolor i sydöstra Sverige. Intervjuerna var semistrukturerade och av personlig karaktär. I ett inledande skede besöktes fem olika skolor, där en förfrågan (se bilaga 1) om deltagande i undersökningen personligen lämnades ut till åtta lärare. Alla åtta tilltänkta informanter gav redan på plats sitt medgivande till deltagande. Av dessa fick vi tyvärr ett bortfall, då en lärare i nära anslutning till intervjun tvingades ge återbud. Totalt intervjuades alltså sju naturkunskapslärare (se tabell 1) där varje intervju varade omkring 60 minuter. Precis som planerat genomfördes alla intervjuer med en informant och en av oss som intervjuare. Inspelning skedde med liten bandspelare/minidiskspelare och mikrofon liggandes på bordet. Alla sju intervjuer har sedan transkriberats efter bästa förmåga till datautskrifter, som i sin tur analyserats.

Innan den slutgiltiga intervjuguiden fastställdes, genomfördes pilotundersökningen som planerat. Den resulterade i ny version av intervjuguide, där frågorna omarbetades och skrevs om för att bland annat inte uppfattas som byråkratiska (bilaga 2 och 3). Följdfrågorna har dock varierat något beroende på informanternas svar.

Tabell 1; Beskrivning av intervjuade lärare i ordningsföljd.

Informant	Skola	Kön	Åldersintervall (år)
1	A	kvinna	35-45
2	A	man	35-45
3	B	man	55-65
4	C	man	55-65
5	C	man	45-55
6	D	man	45-55
7	A	man	55-65

4.2 Analyismetod

Att analysera denna typ av undersökning är, som Denscombe (2000) påpekar, svårt att göra strikt kvalitativ. Kvale (1997) menar att det verkligen är en tolkningsfråga hur intervjumaterialet väljs att presenteras, och att risk kan finnas att forskaren gör ett missvisande urval av intervjuernas innehåll. Hur man väljer att presentera intervjudata är således alltid diskuterbart, men vi gjorde bedömningen att den metod som Kvale (1997) benämner ”*Ad hoc*”, var mest lämplig utifrån vårt syfte och mål med arbetet.

Metoden i sig innebär att man blandar olika angreppssätt och tekniker för att skapa mening i det insamlade materialet. Vi valde att använda de båda angreppssätten ”*kategorisering*” och ”*meningskoncentrering*” (s.170, 174, 184). Vi började med att skapa oss en allmän bild av intervjusvaren för att sedan dela in svaren olika teman med grundläggande utgångspunkt från våra olika frågeställningar. För att göra lärarnas svar mer överskådliga, sammanfogade vi deras utsagor till kortare citat. I analysen kategoriserade vi informanternas utsagor utifrån likheter och skillnader. Det vi vill synliggöra är således informanternas egna tankar kring dessa aktuella frågor och fenomen, något Kvale nämner som *symtomatisk tolkning* (s.197). Vi har i stort valt att lyfta fram betydelsefulla och anmärkningsvärda kommentarer med tanke på arbetets syfte och mål, samt våra två frågeställningar; vad anser gymnasielärare vara problematiskt med sex- och samlevnadsundervisning på gymnasiet och vad finns det för kompetensutvecklingsbehov hos lärare i sex och samlevnad med fokus på införandet i kursplanen för naturkunskap A?

4.3 Intervjuresultat och analys

4.3.1. Lärares tidigare erfarenheter av sex- och samlevnadsundervisning

Ingen av lärarna har tidigare erfarenheter av sex- och samlevnad på gymnasiet. Däremot undervisar de i naturkunskap B och biologi B, där några av ämnets områden redan tas upp. Några lärare säger också att man berört mer känslomässiga områden i ämnet, detta i samband med att man undervisar i till exempel anatomi och fysiologi. Någon planerad sex- och samlevnadsundervisning i denna bemärkelse har däremot inte hållits, utan man har tagit upp saker som eleverna frågat om. Några lärare nämnde att de inskaffat viss kunskap genom att närvara under temadagar på skolan. Ett par lärare hade även skaffat sig erfarenhet i ämnet genom att deras elever valt att jobba med könssjukdomar i projektarbeten. Knappt hälften av

lärarna hade dessutom tidigare erfarenheter av att undervisa i sex och samlevnad på grundskolan.

Flertalet av lärarna tycker att ämnet skiljer sig ifrån andra ämnen, genom att man kommer in på mer sociala och kulturella aspekter. De tycker vidare att det handlar om respekt, personlig integritet och att det rör människor på ett mer konkret sätt.

Just det här med sex och samlevnad tycker jag mycket mera är en fråga hur man beter sig, hur visar man respekt, var går gränsen för vad man gör och sådana här saker (Lärare 3; skola B).

Någon lärare tar också upp att ämnet skiljer sig ifrån andra genom att det är spännande och roligt och flera av dem nämner att det finns ett stort intresse bland eleverna för sex och samlevnad. ”*Ja, det gör det. Där är alla med! Vetgiriga!*” (Lärare 7; skola A).

4.3.2 Lärares utbildning i sex och samlevnad

Att lärare har olika erfarenheter av sex- och samlevnadsundervisning sedan tidigare framkom klart under intervjuerna. Själva upplägget på utbildning inom området sex och samlevnad var däremot tämligen likartat mellan de flesta lärarna. Det gäller främst om man syftar på åren innan den yrkesverksamma karriären började.

Överlag kan man se att fem av lärarna har haft en väldigt begränsad utbildning totalt sett i ämnet. Två av informanterna har aldrig fått någon utbildning, varken under den egna skoltiden eller under åren i yrket. När det gäller grundskoleåren nämner tre stycken att de fick någon form av undervisning. På gymnasiet fick två lärare undervisning, där en kommer ihåg kill- och tjejgrupper som en återkommande undervisningsform. Samma lärare minns relationen till läraren som väldigt grabbig, och förtydligar det med följande citat;

Det var mer oss killar emellan... att man skulle akta sig, typ är ni utomlands och går till en prostituerad så skydda er (...) och akta så ni inte får barn på halsen, ungefär! (Lärare 5, skola C)

Under lärarutbildningen är det bara två av lärarna som överhuvudtaget har fått någon undervisning, om än väldigt sparsam. Den ena minns sex och samlevnaden som en mycket

kort del av didaktiken (lärare 2, skola A) och den andra hade bara ett minne från biologilektorn under metodikkursen;

Det enda jag kommer ihåg var när metodiklektorn berättade om bakgrunden till kondomen (...) det var en fransk general som hette Condom! (Lärare 4, skola C).

Under yrkesåren hade egentligen bara en lärare varit med om en regelrätt kompetensutveckling då informanten deltagit på ett par kursdagar som landstinget organiserade i början av 80-talet (lärare 4, skola C). Däremot lyfter en annan lärare fram att han deltagit i en sammandragning som Landstinget ordnat, där syftet främst var att upplysa lärare om aktuell statistik kring könssjukdomar etc. Två lärare nämner skolans temadagar som en form av kompetensutveckling. Under dessa temadagar bjuder skolan in kunnigt folk från bland annat Noaks Ark² och ungdomsmottagningen som föreläser för eleverna. Läraren påtalar att dessa temadagar kan vara bra tillfällen att själv uppdatera sig lite kring aktuella frågor för ungdomarna.

4.3.3 Införandet av undervisning i sex och samlevnad på gymnasiet

Fyra av de sju lärarna tyckte att det var självklart att införa sex och samlevnad som centralt kunskapsområde på gymnasiet. Tre av dem menade att på grund av hur samhället ser ut idag och med tanke på det massmediala tryck dagens ungdomar lever i, är detta en nödvändighet. De anser genom olika uttalanden att en viktig aspekt i sex och samlevnad skulle vara att lyfta upp ämnets positiva karaktärer. En lärare (lärare 1, skola A) menar att sex och samlevnad är lika viktig som att "tjata" om matte och naturkunskap. Ett par av dem poängterade att det är först nu på gymnasiet som eleverna egentligen är mogna för att tala om sex och samlevnad. De flesta har då genomgått sin sexuella debut, vilket gör att de kan tillägna sig undervisningen på ett annat sätt.

Och man är ju inte speciellt mogen när man går i sjuan, åttan och nian. Och har nå'n av dom haft sex, då är det ju ofta dålig sex. Alltså att det är en negativ upplevelse! Och då tror jag att det är ännu viktigare att peka på de positiva aspekterna (Lärare 1; skola A).

Resterande tre lärare tyckte inte att man skulle föra in ämnet som ett centralt kunskapsområde. En lärare utgick ifrån sig själv och tyckte personligen inte att han ville eller kunde undervisa i ämnet (se citat nedan). Nästa lärare (lärare 3, skola B) tyckte att det är visst vår uppgift som

---

² Röda Korsets hiv-förebyggande arbete

lärare att undervisa ungdomarna i sex och samlevnad – men inte på gymnasiet. När man passerat grundskolan anser denne att man borde ha fått de kunskaper som behövs i området. Samma lärare spekulerar i att Sverige fortfarande tycks leva kvar i ”*den här folkhemstanken*”; där det är folk utifrån som ska se till att vi har det bra och att vi betar oss på ett visst vis. Den tredje av lärarna tyckte att det fungerade så bra på skolans temadagar i sex och samlevnad och att detta var tillräckligt. Däremot ansåg denne att varje lärare ändå borde ta sitt ansvar och delta på dessa temadagar för att vara beredd på eventuella frågor från eleverna.

...men alltså att hålla på med detta på något slags känslomässigt plan. Det känns väldigt (*skratt*) ja, det känns väldigt som ett gungfly för mig...det skulle (*skratt*) jag inte vilja göra så här utan vidare. De tekniska aspekterna det skulle jag nog kunna tänka mig att ta (Lärare 4; skola C).

4.3.4 Sex och samlevnad i naturkunskap A

Huruvida det är positivt eller negativt att skriva in ämnesområdet i kursplanen för naturkunskap A, råder det delade meningar om. Tre av lärarna uttrycker ett klart missnöje med att få sex och samlevnad inskrivet i kursplanen. Två av dem menar att det skulle inskränka för mycket på det befintliga innehållet och den tredje anser att det inte är skolans uppgift överhuvudtaget att undervisa i sex och samlevnad. I två av fallen går dessutom att utläsa en viss kritik mot att det skulle vara samhällets uppgift att fostra eleverna inom detta område. En lärare uttrycker denna kritik på följande vis;

Hur långt ska samhället behöva gå för att undervisa människor i hur dom ska bete sig mot varandra? (Lärare 3, skola B).

Som motvikt till detta anser tre lärare att det passar bra med sex och samlevnad i naturkunskap. En av dessa bygger sitt antagande på att naturkunskap A är ett kärnämne, eftersom det därmed garanterar alla elevers medverkan.

Nästan alla lärare (sex av sju) menar att ett införande i kursplanen skulle få stora personliga konsekvenser. Främst på grund av en stor kunskapsbrist och att man, som tidigare nämnts, inte känner sig tillräckligt uppdaterad i ungdomskulturen. Två av dessa lärare lyfter upp behovet av att själva fundera över sina egna ställningstaganden och värderingar kring sex och samlevnadsfrågor som en konsekvens av ett eventuellt införande. En lärare tar upp att införandet i kursplanen inte skulle påverka hans eller skolans undervisning alls (lärare 7, skola E). Han menar att de undervisande lärarna redan tagit ställning till att fortsätta med den inarbetade metod skolan har i form av temaföreläsningar i sex och samlevnad. Denna lärare

hävdar bestämt att tre föreläsningar á 80 minuter från externa föreläsare, är fullt tillräckligt för eleverna under gymnasietiden. Han menar därmed att undervisningen i området helt bör skötas av utomstående personer.

Fem av lärarna påpekar att det skulle behövas en hel del relevant kompetensutveckling kring både metodik och uppdatering av faktakunskaper, för att de skulle kunna bedriva en god undervisning i området. Även en önskan om att skaffa nytt undervisningsmaterial uttrycktes av flera lärare. Tre av informanterna påpekar betydelsen av utomstående professionell hjälp från barnmorskor och personal från ungdomsmottagningar, och syftar då på dessa personers kompetenser som en rejäl resurs vid kompetensutveckling. En av dessa menar också att man internt kan utbilda en specialistgrupp på skolan som håller i hela sex och samlevnadsundervisningen.

En anmärkningsvärd aspekt är att tre av lärarna anser att naturkunskapslärare inte är lämpliga att hålla i området, men att det av tradition, åtminstone på högstadiet, ofta legat på biologilärares bord att ta hand om denna typ av undervisning. Någon förklaring till olämplighet eller varför det traditionellt varit så framkom inte. En av de lärarna påpekar dock att denna lärarkategori borde bli bättre på att öppna sig mer och prata om dessa frågor kolleger emellan (lärare 1, skola A).

4.3.5 Tankar kring ungdomars kunskaper och behov av sex- och samlevnadsundervisning

Merparten av lärarna tycker att det finns ett behov hos ungdomarna att lära sig mer om sex och samlevnad. Ett par av dem tycker att detta behov är mycket stort och att eleverna saknar viktiga bitar och i princip inte förstått ämnets riktiga innebörd (se citat nedan). En lärare menar att det inte brister på det tekniska området, utan istället på respekten för varandra. En annan säger sig inte veta ifall där finns ett behov eller inte, medan en tredje menar att det kanske kan gå bra ändå!

Jag tror dom är stora...alltså, dom låtsas ju att dom kan och dom låtsas att dom är så erfarna, men egentligen tror jag inte dom vet nånting. För det dom gör är att ha sex på fyllan, och resten av tiden går ju åt till att tjafsa om varför dom gjorde som dom gjorde (Lärare 1, skola A).

En sammanställning av de saker som lärarna spontant tyckte var viktiga att ta upp i en eventuell kommande undervisning i sex och samlevnad var följande; (x) = antal lärare
Könssjukdomar (4), preventivmedel (2), menscykeln (2), anatomi (1), sexualsyn (1), droger (1), homosexualitet (1), känslor (1), påverkan från omvärlden (1), varierande utseende på könsorganen (1), sociala aspekter (1), att sex är något fint mellan två människor, krav och tvång (1), respektera varandra (1), relationer (1), Internet (1), saker som föregås av vad ungdomarna själv vill veta (1), varför ställer tjejer upp på att ha sex med killar på fester?(1)

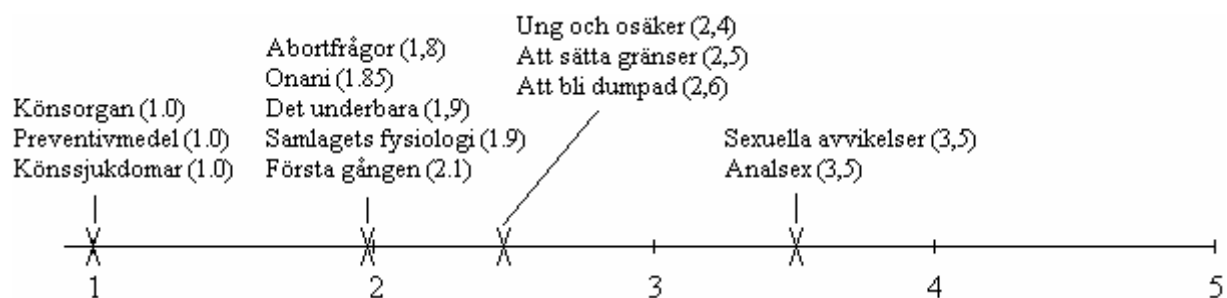
De flesta lärarna menar att det är självklart att man ska diskutera sex och samlevnad ur en samlevnadsaspekt och utgå ifrån elevernas inställningar och värderingar. Lärarens roll blir i dessa känsliga diskussioner viktig och det styrker en lärare med följande citat;

Ja, men det är ju det man måste ju som lärare och som vuxen; vara med och styra. Så dom inte tror att dom läser sexspalterna och tror att det är det som är sant. Utan att det finns andra "siter" att hänvisa till på nätet som är jättebra. Och att det...det är ju där läraren har rollen; just att styra upp diskussionen (Lärare 6; skola D).

En lärare menar att dessa diskussioner kan man sköta utanför undervisningen i de fall då frågor dyker upp. Då kan man svara utifrån sina egna tankar och styrs inte av de kursmål som annars är gällande. Ett par lärare ställde sig mot att ha med en samlevnadsaspekt överhuvudtaget i undervisningen. Båda lärarna ansåg att detta inte var något som tillhörde naturkunskapen och därför borde det läggas på andra lärare i andra ämnesområden. Den ena läraren medger dock att detta skulle medföra en risk för "snuttifiering" i ämnet. Den sistnämnde menar dessutom att det kontinuerligt tillkommer nya ämnesområden som ska gymnasiet och att det någonstans måste sättas en gräns för vad man hinner med och vad man ska prioritera högst.

4.3.6 Självklart, tabubelagt eller okänd mark?

Under sex- och samlevnadsundervisning kan det uppkomma frågor av väldigt skiftande karaktär. Hur lärare ställer sig till dessa frågor skiljer sig mycket åt beroende på vem man frågar och vad den personen har för tidigare erfarenheter inom ämnesområdet. Under intervjuerna ombads informanterna gradera specifika påståenden i förhållande till hur det skulle kännas att diskutera liknande frågor med eleverna (fråga 4, bilaga 3). Ordinalskalan på nästa sida får här illustrera lärarnas genomsnittliga gradering;

Figur 1; Lärarnas gradering av olika påståenden inom sex och samlevnad, där skalan ett till fem får illustrera hur lärarna känner inför att diskutera dessa med eleverna (1= inga problem, 5 = stora problem).

Alla lärarna var överens om att de tre första påståendena inte kändes obekväma att prata om, då dessa i princip sågs som självklarheter i den ordinarie biologiundervisningen. Flera lärare påtalar det faktum att så länge det rör sig om tekniskt biologiska eller rent faktamässiga frågor, är det heller inga problem att ta upp dem med eleverna. Två av lärarna nämner att de är dåligt insatta i vilka preventivmedel som används idag, varav en uttrycker följande;

Där känner jag en viss personlig osäkerhet om... vilka preventivmedel som används idag, är det samma som för 30 år sedan? Pessar finns det idag? Ja, jag vet inte och spiraler och sånt där, så där skulle jag behöva uppdatera mig lite (Lärare 4, skola C)

Att tala om samlagets fysiologi och onani tycktes ligga lite mer på ett personligt plan. Två av lärarna menade att man då kommer in på erfarenhetsbaserade frågor. De flesta kategoriserar dock dessa två till det mer strikt biologiskt, och ser därför inga större problem att tala om det. En lärare konstaterar i citatet nedan, att han känner sig mer bekväm med att diskutera onani med killar än med tjejer.

Jag skulle ju känna mig mer bekväm i att ha ett gäng killar att undervisa, och där en kvinnlig kollega skulle ta hand om tjejerna. Därför att jag känner mig inte så bra...eller kanske inte kan framföra det på ett nyanserat bra sätt. Jag känner mig inte så säker på kvinnors onani ... (Lärare 5, skola C).

I de mer samlevnadsrelaterade frågorna syntes en tydligt förändrad uppfattning. Överlag var lärarna mer kritiska till att leda den typ av diskussioner som dessa frågor kan ge upphov till. Som främsta anledningar till denna motvillighet, nämner flera lärare bristen på kännedom om hur det är att vara ung idag och att de saknar metodik för denna typ av undervisning. Trots en viss negativ inställning, nämnde flera lärare att dessa ämnesområden ändå var viktiga att på något vis behandla i skolan.

När samlevnadsfrågor diskuterades, återkommer en lärare ofta till betygsbedömning i sex och samlevnad. Han menar att det skulle underlätta med rejäla modeller för hur undervisningen ska gå till och påtalar även problematiken med prov;

Dels hör det inte hemma i ämnet, sen vet jag inte hur jag skulle behandla det ..det är så med alla dessa frågor...Jämför med ANT..ska jag då sätta betyg på en som vet allt om alkohol (...) men sex år senare (...) har ett alkoholmissbruk som leder till döden helt enkelt.. så att sätta MVG på vederbörande då för de hade det på ett prov...när det gäller livet... Fast med ett bra läromedel så kanske... (Lärare 7, skola A).

På tal om påståendet om att vara ung och osäker tar två lärare upp problematiken runt att hänga med vad ungdomarna egentligen sysslar med;

Jag känner mig lite dålig på det, svårt att relatera till min egen tonårstid för hundra år sedan...jag vet för lite om vad man ska fokusera på hos dagens ungdomar. Man kan ju vara helt fel ute... (lärare 5, skola C).

De kanske inte är så osäkra...ibland upplever jag det tvärtom, att de istället är övermodiga. De tror sig kunna göra saker och att e känner sig tvingade att göra saker. Inte precis att de är jätterädda och osäkra, utan att dom...dom mer bestämmer sig för att all andra har gjort det och då nu på fredag ska jag göra det...och så gör dom det! Och dom skjuter bort alla dom andra tankarna, vad de känner och tycker (Lärare 1, skola A).

En lärare håller hårt på hans roll som strikt naturvetenskapslärare och påpekar även här att det är utomstående personer som skall sköta denna typ av undervisning:

Då fjärrar vi oss från ämnet (...) det kan komma folk utifrån och ta upp såna saker ibland...folk som är specialister...det nya...har färdiga program det blir diskussionsvarianten då...(Lärare 7, skola A).

Frågor som rör den sexuella debuten tycktes det vara lite lättare att prata om. Det förekom en hel del funderingar kring skillnaden mellan lärarnas egna erfarenheter och hur det ser ut i dagens ungdomskultur. Tidigare citerad lärare finner det inte så komplicerat och nämner lösningen i följande citat;

Man kan väl köra lite statistik och visa att allt är normalt ...och lugna dem...(lärare 7, skola A).

Även frågor om aborter visade sig vara lättpratade kapitel för de flesta. Två lärare påpekade att det var lättare att prata om sådant de själva inte varit med om, och syftade då på personliga erfarenheters betydelse. En lärare som rangordnat abortfrågor som en etta, menar att det inte är några problem så länge man känner till rådande lagstiftning (Lärare 7, skola E). Ett par

lärare ser även utanför de biologiska perspektiven och nämner bland annat problematiken med att det kan finnas tjejer i klassen som faktiskt har genomgått en abort. Dessa lärare anser dessutom att abortfrågor är viktiga att ta upp till diskussion, med anledning av att alla elever kan komma i kontakt med abortfrågor någon gång under sitt liv. En av dem påpekar även betydelsen av den övriga skolpersonalens stöd i denna fråga;

Hur lägger man upp detta? Och man måste vara bredd på att få mothugg, att man någonstans...klargör att det här behöver ju inte vara min åsikt heller, utan jag framför bara lagen som den är. (...) Men sen är det ju så många som har gjort aborter, och man kan framkalla mycket känslor i klassrummet eller hos läraren. Det kan ju vara en kvinna som har gjort abort eller en man vars kvinna precis har gjort det. Det kan ju vara jättekänsligt! (...)Att om man vet att man har den och den typen av undervisning den och den dan, kanske man först har pratat med kuratorn, som vet att nu kommer vi diskutera dom här frågorna, så att du vet det om någon kommer till dig eller kan jag kontakta dig om jag märker att nån blir väldigt ledsen eller om nån går (...)Många av tjejerna som gjort aborter idag vet ju inte riktigt vad det innebär, dom vet inte vad som händer i kroppen, dom vet inte vad som händer fostret. (...) För jag menar ju äldre som blir desto mindre ställer de frågor. Så kanske dom är i 35-årsåldern och inser... och då ska ha sitt barn, att vad gjorde jag den där gången jag gjorde abort. Då kommer ju allt på nytt igen. (Lärare 1, skola A).

En lärare konstaterar i intervjun att abortfrågan egentligen enbart är relevant att diskutera med tjejer, eftersom han i detta avseende menar att kvinnan bestämmer helt själv över sin egen kropp;

Vi har ett ansvar, vi har ett eget ansvar, vi har ett ansvar gentemot andra människor och vi har ett ansvar så att säga för vår egen kropp och jag är helt övertygad om att det här är ett beslut som kvinnan tar själv! (Lärare 3, skola B).

I diskussioner om påståenden om att bli dumpad framkom flera olika synpunkter. Flera lärare är villiga att diskutera denna fråga och har olika synsätt på problematiken. Nedan följer exempel på uttalanden;

Det finns i och för sig människor som är osäkra i sig själva och som kan ta...så att säga en sån här grej väldigt hårt. Det förstår jag- vi är inte lika! Men i grund och botten ska det inte vara några problem. Att tala om det är inga problem och framförallt ska man inte låta bli att tala om det! (Lärare 3, skola B).

(...) men jag känner att jag är för dålig... inte så att jag inte vill... utan med tillräcklig utbildning så skulle jag mycket väl kunna tänka mig att hålla i dessa ämnen. De har en annan karaktär än att prata om de allra intimaste delarna, detta behöver man utbildning på det andra kan man ju läsa sig till (Lärare 5, skola C).

En av dem associerar fritt till sin ungdom;

Det blir nog ofta aggressiva känslor, liksom den killen skulle man ha stuckit kniven i. Liksom det är för djävligt att göra så. Men samtidigt hade det nog varit förlösande så att man skrattar åt det. Det hade inte varit obehagligt, jag hade satt en etta (Lärare 1, skola A).

Det fanns även lärare som ställde sig negativa till att ta upp frågan i undervisningen. En lärare menade bestämt att ”*det får någon annan lärare ta!*” (Lärare 4, skola C).

Påståendet kring att sätta gränser väckte en del funderingar hos lärarna. Att det är stora skillnader mellan tjejer och killar nämner en lärare under intervjun;

Jag har en känsla av att det skulle var tuffare för tjejerna, de kanske känner att puh nu har jag gjort det... även gruppvåldtäkter nämner han som fullkomligt fruktansvärt ... det är nästan som om det är som en gång... någon inträdesritual sådär att man ska göra det för att tillhöra gänget (Lärare 5, skola C).

En lärare lyfter upp problematiken med att veta var man som lärare ska gå in med hela handen och styra eleverna på ”rätt väg”. Han pendlar mellan att säga att man aldrig ska göra det, till att gränsen för lärares inblandning går vid det som är brottsligt. En annan talar om att diskutera gränser som förebyggande;

Alltså jag kommer ju inte sätta några gränser, men däremot diskutera gränser så att dom får hitta sina egna gränser. Och tänka igenom...för om man har tänkt igenom vissa situationer så kanske man inte hamnar i det läget där man säger ja men menar nej...(Lärare 2, skola A).

Hur man som lärare är vägledande i liknande frågor orsakar en del funderingar även kring vem som avgör vad som är rätt och fel;

Jag ser det inte som att det är svårt att tala om det. Men just det här med att när man börjar prata om såna saker...så finns det alltså inga svar. Utan det är en personlig sak; alltså vad tycker jag. jag kanske tycker så och min kollega kanske tycker annorlunda, så vem har rätt? Jo men jag har rätt om det bara gäller mig själv, men inte om det gäller andra också, ja för det finns inga svar. Jag menar, att prata om byggnaden av ett könsorgan det är skitenkelt i sammanhanget va, och det behöver man egentligen inte ta upp för det vet dem sen elvaårsåldern...Jo för de tittade i pappas porrtidningar! (Lärare 3, skola B)

Påståendet om sexuella avvikelser orsakade en del förvirring. Drygt hälften associerade sexuella avvikelser med homosexualitet, där några tog upp följande problematik;

Ja det finns det väl all anledning att prata om...just idag tex. homosexualitet, va. Jag menar jag är ju uppvuxen i ett samhälle där man hade formligen homofobi, så var det ju på sextioalet, ju Och så är det inte idag! Jag brukar skoja med ungdomarna, jo man KAN tycka om varandra om man är pojkar... (Lärare 6, skola D)

Just det att torgföra sin läggning, jag menar jag går inte ut och talar om för varenda jäkla människa jag ser du jag är heterosexuell, jag är heterosexuell, jag är heterosexuell (...) Du behöver inte heller tala om för mig att du är heterosexuell för det angår inte mej annat än ifall vi stöter på varandra på en krog och funderar på om vi ska tillbringa natten tillsammans, då är det intressant (Lärare 3, skola B).

En lärare ställde sig tveksam till om man skulle ta upp sexuella avvikelser överhuvudtaget i undervisningen;

Det är destruktivt, det, det är ingenting man ska uppmuntra. Man kan inte säga något positivt med det, med incest. Man kan inte säga nåt positivt med djursex heller. På mitt sätt att se det! Jag tror nog det blir väldigt svårt att prata om det. Statistiskt sätt så borde det ju finnas massor av ungdomar i klassrummet som blir utsatta för incest. Och hur hanterar jag deras känslor! Det är inte jag byxad till! (Lärare 1, skola A).

Lärarnas inställningar visade att analsex var det som kändes allra mest obekvämt att prata om. För flera av lärarna var analsex okänd mark, då de sa sig helt sakna kännedom om detta fenomen. En lärare vittnar om olika svårigheter i området;

Ja, när jag tänker på analsex tänker jag fortfarande på homosexuella, manlig homosexualitet som ju... ja det tycker jag själv...jag anser mig inte vara homofob, men jag anser det ändå vara lite små äckligt och så...och det kanske gör att det kan vara svårt att vara neutral, och analsex mellan man och kvinna, ja jag har ju förstått att det är ett sätt att inte göra tjejen med barn.. (...) Tycker det är lättare att snacka med killar om detta...jag kan tänka mig att man är mindre...ja mer frispråkig, man behöver inte vara på så mycket vakt med vokabulär och så...(lärare 5, skola C).

Precis som föregående citat säger oss, menade flera andra också att analsex var något som enbart hörde till homosexuella. Tre lärare nämnde att de inte kommer ta upp analsex alls i sin undervisning, där en motiverar sin åsikt så här;

ahh jag vet inte om någon tycker om det...(...) det är onaturligt, jag förstår inte...jag förstår inte vad de håller på med (...) nä inte hos mej inte. Jag skulle nog undvika det, det är ett som är säkert! (Lärare 3, skola B)

Någon ytterliggare specifik anledning nämndes inte, men undertoner tyder dock på okunskap och en del fördomar. Två lärare ser det som om analsex ingår i samlagets fysiologi, alltså som en alternativ samlagsställning. Den ena av dem menar dock att det är upp till eleverna själva att undersöka detta och således inte skolans uppgift att tala om (Lärare 2, skola A).

Tankar om hur man kommer in på analsex i undervisningen vållade huvudbry för någon lärare.

Det kan vara bra att börja med, ahhh det är ju olika hur man är som lärare! Det finns säkert dom lärare som säger "idag ska vi prata om analsex, och sen får de en jättebra utgångspunkt från det... genom att provocera. Och då kanske alltihop det andra är jättelätt att prata om. Jämfört om det är någon som sitter och besvärat pratar om preventivmedel, till exempel...(Lärare 6, skola D)

Påståendet om det som är underbart med människans lust och sexualitet, skulle nästan alla lärare prata om utan problem. Endast två lärare ställer sig mycket ovilliga till detta. De anger dock inga skäl till denna ovilja. Lärarnas kommentarer kring denna fråga var således övervägande positiva;

Det är ju det som måste vara en förutsättning. Ja för biologier kan ju ibland uppehålla sig kring (...) reproduktion med fortplantning och ny individ och detta va. Och så....då glömmar man då blir det alltid så tekniskt!. (Lärare 6, skola D).

Det är självklart! Det berikar ju i allra högsta grad om det skett på rätt sätt! (Lärare 3, skola B).

4.3.7 Etiska dilemman

Att sex och samlevnad är ett område där mängder av etik finns att diskutera är naturligt för de flesta. I ett inledande skede av diskussion kring denna fråga (se fråga 7, bilaga 3), menade dock tre lärare att de inte såg några etiska problem. Trots deras första utsagor, ledde intervjun fram till en rad olika etiska problem runt denna typ av undervisning. Två lärare påpekade att de inte tidigare hade haft anledning att reflektera över detta, men under diskussionens gång väcktes många funderingar även hos dem. Vad som är tillåtet eller inte som lärare diskuterades i vissa intervjuer, där en nämnde följande exempel;

Vad kan du visa och demonstrera som lärare, kan man be en kvinnlig biologilärare komma in och demonstrera ett samlag på...där framme? (...) nej men det vore ju så enkelt va. ..ja det är ju så tabubelagt så fruktansvärt mycket etik kring detta...och tydligt om vad som är möjligt och omöjligt (Lärare 7, skola A).

Vem som sätter normen för vad som anses vara normalt beteende kopplat till sexualitet, var en fråga lärarna la stor vikt vid. Den allmänna åsikten var att samhället sätter gränserna. Flertalet lärare påstod dock att dessa gränser ibland var utsuddade inom ungdomskulturen, och att det även i detta sammanhang kan vara svårt som äldre att sätta sig in i ungdomarnas verklighet. En av lärarna uttrycker det i följande citat "ibland förstår man sig inte på dem...det verkar som ungdomarna gör vad de vill" (Lärare 5, skola C). En lärare belyser dessutom denna problematik ur ett elevperspektiv;

Människor tycker så väldigt olika vad som är rätt och vad som är fel, tex. webbporr med att lägga ut saker....det är ju en sån etisk debatt där man kanske ska ...alltså vad har mitt beteende nu för effekter i framtiden (Lärare 2, skola A.)

Att prata om olika beteende och vad som är rätt och fel har tidigare i analysen visat sig vara problematiskt. En lärare menar att det är precis de frågorna som är så viktiga att ungdomarna får diskutera. Han lyfter även fram elevgruppens betydelse på undervisningens innehåll;

Det är ju tabuna man ska prata om Det är ju så det är va. Det är med analsex och dessa bitarna. Det är väl det som man ska prata om (...) Man kan inte begränsa utan det är gruppen, och hur trygg gruppen är. (...) är man otrygg då blir det ju inte alltid så bra. Då får man ju mer det anonyma. Och då tror jag att lärarens roll är betydelsefullare. Genom att man behöver va mer där och ta upp vilka saker man ska prata om och provocera kanske (Lärare 6, skola D)

Flera lärare benämner diskussioner mellan kollegor som ett bra forum för att synliggöra och göra upp riktlinjer för vilket innehåll sex och samlevnadsundervisningen skall ha. Fyra av lärarna trycker på betydelsen av individens rätt att besluta om de personliga gränser man har för vad som är okej att prata om. Nedan följer några lärares åsikter om denna integritet;

Bra att diskutera i grupp om innehåll... sen måste det ju bli upp till var och en...vad...vi känner att vi klarar av (...) Etik handlar ju om individen så att det blir ju diskussioner och sen får ju individen bestämma sig för någonting som dom anser vara rätt eller någonting som dom anser vara fel. För jag kan ju aldrig säga vad en elev ska tycka! (Lärare 2, skola A).

Gränserna finns ju på ett ungefär, sen måste varje människa, varje lärare utifrån sin egen inställning lite granna var gränserna går (Lärare 3, skola B).

(...) också att det är individuellt från individ till individ, men viktigt att man själv tänker igenom så ingen blir kränkt...(Lärare 6, skola D)

Under intervjuernas gång berörde flera lärare frågor om etiska problem kopplade till elevers sociokulturella bakgrund, och svårigheter som kan uppstå vid olika typer av kulturkrockar (se exemplet nedan);

... och föräldrar från annan kultur där skulle man nog kunna göra fel så det skvätter om det så att säga...Det finns tydliga gränser inom varje kultur, men det är svårt för en utomstående att förstå och se dessa gränser, oerhört lätt att göra ett klavertramp i klassen...(Lärare 7, skola A).

Elevers integritet berördes även när det talades om vilken bakgrund och vilka grundläggande värderingar man har. En lärare uttrycker problematiken i följande citat;

Hur man ska förhålla sig så att man inte knäcker någon eller någon känner sig utsatt... och det blir nog svårt! För med den här nya jämställdhetslagen så vet jag inte hur man skulle kunna säga någonting utan att man känner sig utsatt. Så ta upp såna här frågor då, det blir ju extra känsligt, det blir det! (Lärare 1, skola A).

4.3.8 Lärares inställning till det sexualiserade samhället

Alla lärarna tyckte att det sexualiserade samhället har en negativ inverkan på dagens ungdomar. En spontan reaktion från en lärare var följande;

Det är liksom bara bröst överallt, var man än ser! (skratt) Men det är det! Jag kan förstå att dom här yngre tjejerna...att dom känner sig otillräckliga...på nåt sätt (Lärare 1, skola A).

En av lärarna tycker dock att det bara är våldet i samhället som ska räknas till den negativa inverkan. För övrigt tycker han att den utveckling som skett är alldeles utmärkt; *"Det är väl klart att det är mycket, mycket, mycket bättre än det liksom rigida, liksom hysch-hysch-under-täcket-samhället som jag växte upp i"* (Lärare 6, skola D). Samma lärare ger även god kritik till massmedias framställning av sexualiteten och hyllar både TV och ungdomsradio. Övriga sex lärare ställer sig däremot *mycket* kritiska till sexualiseringen som sker i samhället och massmedias inverkan på ungdomarna. De tycker att det är för mycket av allting, framför allt tas dokusåpor upp som något negativt för ungdomarna. I följande citat kan man utläsa skarp kritik mot denna typ av TV-underhållning;

Ja...det tror jag påverkar mycket och ...ja för mig låter det ganska negativt med ja...mer eller mindre brutala samlagsscener som ungarna sitter och tittar på...Det finns ju bara ett syfte bakom detta, och det är ju ett kommersiellt syfte, inte tror jag det främjar sexualitet mellan människor och ungdomar... (Lärare 4, skola C)

Merparten av lärarna tyckte även att samhällets sexualisering och massmedias roll påverkade deras roll som lärare i en eventuell sex- och samlevnadsundervisning. Hur det skulle yttra sig i undervisningen varierade en hel del. Positiva effekter som nämndes var att man kan använda medias framställning som diskussionsunderlag i sin undervisning. En annan påpekade att vårt allt mer öppna samhälle underlättar frågor som berör sex och samlevnad. Problemet som tidigare lyfts upp angående den vuxnes svårighet att sätta sig in i ungdomskulturen motiverar en tredje lärare på följande sätt;

Å andra sidan så dom eleverna vi har, dom är ju uppvuxna med detta. Och dom är medvetna om hur det fungerar och dom kan spelreglerna, så att där är det nog...vi som är äldre har nog fått svårare för detta än vad dom har egentligen (Lärare 2, skola A).

Några lärare tyckte däremot att sexualiseringen skulle försvåra undervisningen. De nämner bland annat att de måste agera motvikter eller att generationsskiftet skulle orsaka ”sexkrock”. Alla lärare var överens om att utvecklingen har gått otroligt snabbt om man blickar tillbaka i tiden. En lärare hoppas och tror att dagens sexualisering endast är ”en fluga” och att sexualiseringens framgång kommer att få backa tillbaka i framtiden. En annan lärare menar att denna acceleration i princip är ohållbar och uttrycker dessutom sina tankar om effekten som detta kan få på dagens ungdom genom följande citat;

Men alltså jag tror att hela världen accelererar så fort så att det känns som att vi är i en tryckkokare och snart bara pyser vi ut! Man har aldrig tid att liksom stanna upp. Man kan heller inte längta efter nånting. Dom hinner ju aldrig längta efter sex eller att gå och va kär i någon länge. Antingen så gör dom det eller så gör dom det inte. Tjejer har liksom blivit som killar. Dels att dom har väldigt många partners och det är så lätt att hitta nån för en kväll, så är det inget mer. Det är så självklart för dom, att det finns alltid nån på en fest som ställer upp. Det hör man ibland, såna kommentarer. Att man kan höra ett gäng tjejer som sitter och pratar om det, speciellt då på måndagen när det har varit helg. Då kan det va ett par tjejer som säger; Jo, men han kom fram och frågade bara om vi skulle knulla och jo, hon sa ja. Och så gick dom då. Det var helt otänkbart för mig! Jag fick ju gå och sukta efter en kille i månadsvis, men man blev ändå aldrig ihop. Det var liksom Ryska Posten-nivån! (Lärare 1, skola A)

4.4 Sammanfattande analys

I undersökningen kan vi tydligt se att knappt hälften av våra lärare har tidigare erfarenheter i sex- och samlevnadsundervisning på grundskolan. Erfarenheten av ämnet på gymnasiet är däremot inte stor, med undantag av den anatomi och fysiologi man redan tar upp i naturkunskap B och biologi B. Ett par av lärarna ställde sig undrande till vad vi menade med sex- och samlevnadsundervisning, då de ansåg att de genom ovanstående kurser redan har mycket erfarenhet i detta område. I deras resonemang rymdes inte någon samhällelig aspekt, vilket gjorde oss fundersamma kring deras uppfattning om vad sex och samlevnad egentligen är. I dessa två fall var den naturvetenskapliga aspekten nämligen den enda som räknades in.

Utbildningen som de intervjuade lärarna själva fått i sex och samlevnad tycks vara mycket sparsam. Karaktären på dåtidens undervisning verkar skilja sig en hel del mot dagens, då det enligt en lärare tidigare enbart rörde sig om anatomi utan någon form av samlevnadsaspekter. Att endast två lärare har fått någon form av utbildning i sex och samlevnad på lärarhögskolan tyder på att området inte var särskilt högprioriterat på den tiden heller. Att vissa lärare dessutom endast kommer ihåg någon enstaka företeelse ifrån sin skoltid tyder på detsamma. En annan orsak till detta kan vara att man helt enkelt glömt bort dessa undervisningstillfällen.

Kompetensutveckling inom området verkar inte heller vara något som prioriteras i skolorna, då endast en lärare ansåg sig ha deltagit i någon form av kompetensutveckling under alla år i yrket.

De lärare som ansåg det vara självklart att föra in sex- och samlevnadsundervisning på gymnasiet var de fyra yngsta lärarna. Denna åsikt bygger dessa lärare på att ungdomar skulle behöva någon slags motpol till dagens sexualiserade samhälle. En ytterligare aspekt som här lyftes fram, var att eleverna i gymnasiet uppnått en mognad och erfarenhet som gör det möjligt för dem att diskutera och utvecklas inom området. Utifrån resonemangen kan man förstå att de flesta kanske nyligen haft egna ungdomar i hemmet eller i sitt umgänge kommit i kontakt med diskussioner som rör ungdomar, och härmed insett nyttan med ett införande. En annan orsak till detta kan vara att det inte är så länge sedan de själva var unga.

De äldre lärarna (55-65 år), tyckte istället att man inte skulle införa ämnet som centralt kunskapsområde på gymnasiet. Då lärare 4 ställer sig tveksam till en samlevnadsinriktad sex- och samlevnadsundervisning, skulle det kunna tolkas som att den äldre lärargenerationen känner sig otillräckliga, okunniga, eller rent av dåligt insatta i området. Det skulle kunna vara anledningen till motståndet för införandet. Att fördelningen mellan de positivt och negativt inställda till ett införande blev åldersrelaterad kan vara en ren tillfällighet. Det finns dock andra bakomliggande orsaker till en negativ inställning. Till exempel nämner en lärare (lärare 3, skola B) ”den svenska folkhemseffekten” som en avgörande faktor. Han menar att det istället borde vara så att eleverna på gymnasiet ges större ansvar och förtroende att på egen hand ta reda på saker och fatta beslut inom området. Samma lärare anser att det mest centrala i sex och samlevnad handlar om respekt och att man ska respektera varandra, och detta anser han att man måste lära sig långt innan man når gymnasieålder. Med tanke på att läraren var född utomlands och hade gått i en utländsk skola som ung, kan hans inställning bero på att han fått en annan uppfostran och en annan grundsyn än vad ungdomar fick i Sverige under samma tid.

Frågan om införandet av sex och samlevnad i kursplanen för naturkunskap A, tycks dela lärarna i två läger - för och emot. Lärarna tycktes vara något inkonsekventa i sitt ställningstagande. Under frågans gång gav många av lärarna först en klar ståndpunkt, vilken sedan kunde svänga fram och tillbaka i förhållandet för- och nackdelar med införandet. En

rimlig förklaring kan vara att lärarna ville vara så korrekta som möjligt genom att vara positiva till införandet eller att de möjligen var dåligt insatta i ämnesområdet.

Vilket behov och vilka kunskaper ungdomarna har i sex- och samlevnadsfrågor hade lärarna skilda uppfattningar om. Merparten tyckte dock att man upplevde en bristfällighet hos ungdomarna i ett eller annat avseende. En av lärarna ifrågasätter att ungdomarna skulle sakna kunskap, då han menade att ungdomar idag på egen hand kan få tag i vilken information som helst. Samma lärare talar senare om ungdomars beteende gentemot varandra och ställer sig undrande till ifall tjejer har sex tillsammans med killar för att de känner sig tvingade. Han menar då att detta är något som man absolut måste ventilera i skolan, vilket vi anser vara motsägelsefullt. Vi drar därför slutsatsen att läraren i första läget tänkte sig mera fakta-inriktade kunskaper, för att sedan övergå till att även uppmärksamma ungdomars mer samhällsinriktade behov.

Om man studerar de ämnesområden som lärarna tar upp för en kommande undervisning i sex och samlevnad, kan man tydligt se att många av dessa är av samlevnadskaraktär. Det som är särskilt intressant är att de lärare som tyckte att man i naturkunskapen endast skulle ta upp anatomi och fysiologi, inte är samma lärare som i denna fråga nämner de mer naturvetenskapliga aspekterna. Deras spontana förslag till innehåll var således främst av rent samlevnadsmissig karaktär!

När lärarnas ombads att rangordna påståendena vi hade, visar resultatet tydligt hur lärarna ställer sig till att diskutera både samlevnadsfrågor och biologiska aspekter. Utifrån deras resonemang framgår det klart att samlevnadsfrågorna kan komma att vålla en hel del problem. De flesta lärarna nämner oron med att inte känna sig uppdaterade i ungdomarnas kultur och sexvanor som en bidragande faktor. Detta skulle kunna vara direkt åldersrelaterat, men även bland lärarna i medelåldern påtalas denna problematik. Att flera lärare anser sig ovilliga att diskutera samlevnadsaspekter behöver inte betyda att de anser frågorna vara oviktiga. Snarare tycker de att ämnet ska diskuteras utanför naturkunskapen eller rent av utanför skolans värld. Det tycks, trots oviljan, vara så att flera av lärarna kan tänka sig att hålla i frågor med fokus på samlevnad, bara de får tillräckligt med utbildning. Återigen påtalas behov av kompetensutveckling i området som något grundläggande för en god undervisning, eller snarare som en *förutsättning* för en undervisning i samlevnad överhuvudtaget.

I sammanhanget sågs abortfrågan som relativt oproblematiskt att samtala kring. Med tanke på dess känsliga karaktär kan det tyckas förvånansvärt att flera lärare rankade abortfrågan lika lågt som anatomi och könssjukdomar. En lärare ser dock denna fråga ur ett vidare perspektiv. Hon talar bland annat om kunskap kring aborter som en viktig psykologisk aspekt för kvinnor som genomgått eller eventuellt kommer att genomgå en abort i framtiden. Att detta råkar vara en kvinna kan vara en tillfällighet, men det skulle mycket väl kunna vara så att det är lättare för en kvinna att sätta sig in i en sådan situation. Att det bara är två lärare som nämner andra aspekter utöver de rent biologiska kan verka märkligt. Följande kan vara en vinkling som tyder på att flera av de andra inte riktigt ser dessa frågor ur ett helhetsperspektiv, utan mest är inriktade på sitt ämne.

När vi frågade om analsex blev alla lärare till en början väldigt ställda. Detta område var nämligen något som lärarna inte verkade vara speciellt insatta i och det var uppenbart att analsex var tabubelagt för de flesta. Flera av dem uttryckte en förundran och ifrågasatte fenomenet i stort. Diskussioner kring att det enbart skulle vara homosexuella män som har analsex, visar att flera av lärarna har en del fördomar i denna fråga. Av svaren att döma syns även en viss tendens till att vissa lärare, av rent personliga skäl, varken vill eller kommer att diskutera denna form av sexuell handling. Problematiken med att själv ta starkt personligt avstånd eller rent av äcklas av någonting kan antagligen påverka lärares förmåga att vara neutrala och informativa i diskussioner med elever. Med tanke på lärarnas ibland rentav chockartade uppsyn och ovilja att diskutera denna fråga, krävs det säkerligen en del uppdatering och utbildning även kring analsex. Detta främst som en förberedelse inför eventuella frågor och funderingar som kan uppkomma i undervisningssituationer.

Många av lärarna ser det som självklart att ta upp det underbara med människans sexualitet. Den kritik som lärare 6 nämner om att biologilärare ofta stannar vid det tekniska innehållet, är en synpunkt som ett par till av lärarna antyder vid flera tillfällen. Detta kan förklara många utlåtanden och ståndpunkter som lärarna överlag uppvisar i intervjuerna.

Att drygt hälften av lärarna nämner lärarlagsdiskussioner som ett bra forum till att sätta vissa gränser för vad undervisningen skall innehålla, visar på en god samarbetsvilja och tillit till arbetslagets funktionella betydelse. I relation till detta kan det dras vissa paralleller med tidigare vana att arbeta i lärarlag. Att man i sexualetiska frågor vill ha varandras stöd, beror troligtvis på ämnets känsliga karaktär. Även rent generellt ger problematiken kring sex- och

samlevnad ofta upphov till en viss osäkerhet, vilket i sin tur kan föda ett diskussionsbehov. I flera av lärarnas resonemang träder komplexiteten med de etiska spelreglerna verkligen fram. Det märks speciellt i vissa utlåtanden om den försiktighet man tydligen måste iaktta som manlig lärare mot de kvinnliga eleverna. Rädslan av att bli uppfattad som ”snuskig” eller för att använda ett felaktigt språkbruk lyser igenom i flera av lärarnas utsagor. Den rädsla och osäkerhet man känner inför detta blir än mer påtaglig ju större ålderskillnaden är mellan elever och lärare. Problematiken tycks växa i och med den känsliga karaktär sex och samlevnad redan har. Sett ur ett genusperspektiv tycks inte detta vara något som vår kvinnliga informant lägger någon vikt vid, eftersom hon aldrig påtalar detta i intervjun. Ett annat etiskt dilemma som lärarna tar upp är de kulturkrockar som man kan utsättas för i undervisningen. Här verkar problematiken vara allra störst kring situationer där meningsskiljaktigheter baseras på religion. Lärarna syftar främst på att föräldrar kan ha stort inflytande och starka åsikter om vad deras barns skall undervisas om, vilket självfallet kan få stora konsekvenser för undervisningen.

Att alla lärare utan en ser negativt på den otroliga framfart sexualiteten har haft i samhället de senaste åren kan ha olika orsaker. Samhälleliga debatter där denna sexualisering nämns med negativ klang, kan vara en anledning till lärarnas negativa inställning. Massmedias framställning av sexualiteten kritiserades också starkt av de flesta lärarna. Just dokusåpor tar en central roll i diskussionerna, då flera lärare påstår att dessa allt mer vulgära TV-program skulle kunna ha en negativ inverkan på ungdomar. Ett par lärare tog dock upp fördelar med massmedia i en eventuell framtida undervisning, och menade att de kunde hitta utgångspunkter och exempel till sin undervisning både genom användning av TV och Internet. Flera lärare tar upp generationsklyftor som ett mycket stort problem. Denna problematik kan dock verka onödigt stor, då man med lärarnas egna utsagor skulle kunna lösa detta problem genom att de själva kan försöka öka sina kunskaper om ungdomars sexuella verklighet genom exempelvis kompetensutveckling. På så vis skulle oförståelsen för den yngre generationens handlingar och levnadssätt kunna minska. Det verkar vara så att lärarna har en starkt personlig bild av ungdomars verklighet och denna tycks skilja sig enormt från lärare till lärare.

5. Diskussion

5.1 Relevans med sex och samlevnad i skolan

Kärlek, sexualitet och samhörighet är det som nästan alla människor klassar högst i sitt vardagliga liv. Trots detta är det ämnen man inte går runt och pratar om hur som helst och, när man väl gör det infinner sig en stor försiktighet och många gånger blyghet hos oss. Eftersom detta borde vara en av världens mest naturliga saker att samtala kring och dessutom berör alla är det viktigt att vi som lärare, tillsammans med våra elever, verkligen gör detta område naturligt, spännande och intressant. För att detta ska bli möjligt är det viktigt att förstå hur samtalet mellan äldre och yngre kan ge insikt i frågor om sexualitet och samlevnad.

Dalenius (1997) menar att sexualitetens olika karaktärer är av individuell, fysisk och psykologisk art och att dessa dessutom påverkas av samhällets normer och värderingar. Han hävdar dessutom att när en individ befinner sig i övergången från barn till vuxen, kan sexuella aktiviteter få avgörande konsekvenser; antingen positiva eller negativa. Det är här vår roll som lärare kommer in att försöka hjälpa ungdomarna med att genom bra diskussioner komma fram till hur man bör behandla varandra. Många av lärarna nämner ordet respekt i intervjuerna. De påstår att många ungdomar idag saknar respekt för andra människor och detta tycker de syns väldigt väl i skolans värld. Lärarna tror att anledningen till detta har med dagens samhällliga normer och värderingar att göra. Vi vill här tillägga att ungdomar tycks ha blivit allt mer individualiserade (Rogala; Medierådet, 2006, Lundberg, 2002), vilket säkert har med detta att göra. Vår tidigare undersökning (Carlsson & Jönsson, 2006) som handlar om tonårstjevers sexuella verklighet, tyder också på detta. Den visar att tonårstjejer ofta i sexuella handlingar gör det som faller dem in för stunden och, man kan se att i många fall utgår tjejerna enbart från sig själva och sina egna intressen.

Vi tror att man som lärare och vuxen skulle kunna lösa detta problem genom att förmedla en ömsesidig respekt i och utanför klassrummet. Vi tror att om man som ung saknar respekt för andra människor yttrar det sig i dålig självkänsla. Att detta kommer att få konsekvenser både nu och senare i livet - inte minst i de intima sexuella relationerna – är något som känns självklart för oss. Detta styrker vi genom att hänvisa till Dalenius (1997) och Centerwall (2000), som båda talar om hur viktig den sexuella debuten är för uppbyggandet av den egna självkänslan. Bäckman (2003) lyfter å andra sidan upp statens inblandning i människans

sexliv, där hon ifrågasätter varför vi behöver undervisning i något som tillhör människans mest naturliga handlingar. Detta är även något som en lärare tar upp i intervjun. Vår förhoppning är att undervisningen i framtiden kommer att ha ett relevant innehåll, och att den inte ska bestå av en massa ”instruktioner” och pekpinar. Vi tror att om undervisningen i sex och samlevnad får ett mer relevant och intressant innehåll, kommer den att bli mycket värdefull och givande för ungdomarna och, även för lärarnas förståelse för ungdomsvärlden.

Att en lärare i intervjun nämner de positiva sidorna som kommit med dagens sexualiserade samhälle, tycker vi är mycket anmärkningsvärt. Vi tycker nämligen att det är mycket viktigt att man inte, i detta hav av farhågor, glömmer bort att det finns många fördelar med att man idag kan prata och diskutera sexfrågor öppet. Den vidare syn som samhället idag har, borde bidra till en större säkerhet och bredare kunskap inom ämnet än vad den var hos ungdomar förr. Enligt Bergström (Medierådet, 2006) är det dock fortfarande så att de vanligaste frågorna som ställs i sexualundervisningen handlar om ”vad som är normalt”. Detta tolkar hon som att där finns en osäkerhet kring om ”man duger”. Hon påtalar att en anledning till detta kan vara att ungdomar idag jämför sig med alla de bilder och handlingar som figurerar i till exempel modevärlden och inom porrindustrin. Vi tycker därför att sexualundervisningen i detta avseende har ett stort ansvar för vilka normer man sätter och vad man förklarar som avvikande från normen. Detta är även något som flera av lärarna understryker i sina intervjuer. Vi anser därför att man som lärare spelar en enormt viktig roll genom att stödja och uppmuntra eleverna. Som blivande lärare vill vi vara med och påverka till ett jämställt samhälle även när det talas om sex och samlevnad. Detta kan vi bland annat göra genom att bidra till att våra ungdomar går ut skolan med en inställning kring människors sexualitet och samlevnad som är naturlig, sund och etiskt jämställd mellan olika kön, kulturer, klasser och grupper.

5.2 Intervjuerna

Efter att ha genomfört intervjuer inom detta intressanta område och, härmed gjort en småskalig studie om lärares inställning kring sex och samlevnad i gymnasiet, har vi kommit fram till följande slutsatser. Den ena innebär att det finns en hel del problematik kring en eventuell implementering av sex och samlevnad på gymnasiet. Den andra slutsatsen vi drar är att mycket av denna problematik skulle kunna lösas genom att låta lärarna fortbilda sig i sex och samlevnad.

Att vår undersökning ur ett genusperspektiv fick en dålig spridning, med endast en kvinna av totalt sju informanter, beror på att det fanns övervägande nästan bara manliga naturkunskapslärare på de skolor vi besökte. När det gäller åldersspridningen fick vi en relativt bra fördelning mellan yngre och äldre lärare, med ett litet överslag mot de äldre. Detta berodde också på att det fanns fler äldre lärare än yngre på skolorna. Vi ansåg det dessutom inte nödvändigt att beskriva skolorna mer än vad vi redan gjort, då detta saknar relevans för vår typ av undersökning. I avseende av ämnets känsliga karaktär, innebär detta dessutom att de intervjuade lärarna lämnats full anonymitet. Överlag var de intervjuade lärarna överväldigande positiva till undersökningen och svarade seriöst och utförligt på frågorna. Graden av sanningsenlighet hos svarsalternativen är dock alltid diskuterbar. Flera av dem påpekade även att de först varit lite negativt inställda till att delta i intervjuerna, men efteråt ansåg de att detta var ”bättre än de kunde tänka sig”. Den formen av kritik är något som vi tar till oss med glädje!

Flertalet av lärarna tycker att ämnet skiljer sig ifrån andra ämnen, genom att man kommer in på mer sociala och kulturella aspekter. De tycker vidare att det handlar om respekt, personlig integritet och att det rör människor på ett mer konkret sätt. Trots detta är det flera av lärarna som håller fast vid att de enbart tycker sig behöva undervisa i sex och samlevnad ur ett naturvetenskapligt perspektiv. Att sex och samlevnad innehåller biologiska aspekter anser vi naturligtvis vara en grundförutsättning för att kunna närma sig det mer sociala och samhällseliga perspektivet. Men trots att implementeringen i naturkunskap A ska hållas ur en naturvetenskaplig synvinkel (Skolverket, 2006), talar kursinnehållet i den reviderade kursplanen för naturkunskap i allra högsta grad även om motsatsen. Vi anser dock att man vid *alla* mellanmännsliga handlingar kan kräva ett förhållningssätt där olika åsikter och känslor alltid finns närvarande. Med detta menar vi att ämnet kräver ett både biologiskt och sociokulturellt perspektiv för att skapa mening, innehåll och betydelse för eleverna.

Man kan säga att frågor kring sex och samlevnad verkligen utmanar tankar och etiska frågeställningar, och därför blir en viktig del av skolans uppdrag att bidra till elevernas goda värdegrund. Att alla lärare i någon form nämner individens frihet att bestämma vart gränserna för vad man är villig att diskutera är entydig. Men den allmänna åsikten är ändå att samhället sätter gränserna – direkt eller indirekt – och att det för den äldre generationen kan vara svårt att sätta sig in i ungdomarnas verklighet. Vi tror att det i detta avseende delvis kan ha med lärarens ålder att göra på grund av vissa utlåtanden de äldre lärarna gjorde i intervjun.

En av dem uttrycker att ämnet - sett ur en samlevnadsaspekt med elevernas inställningar och värderingar i fokus – inte var något som tillhörde naturkunskapen. Ändå uppger han vid ett annat tillfälle att olika samlevnadsaspekter är det som är viktigast att ha med i undervisningen. Det kanske är så att man är van att undervisa på ett visst sätt och känner sig trygg i detta. En annan aspekt är att man möjligen prioriterar sex och samlevnad lägre än andra ämnen. Andra orsaker kan vara att man helt enkelt inte tycker att det är deras sak att hålla i denna typ av undervisning eller att ämnet saknar relevans på gymnasiet. Det kan också vara så att det är en ren tillfällighet att det var de äldre lärarna som tyckte detta. Men vi anser oss ändå ha underlag för ett ifrågasättande av trovärdigheten att eleverna kommer att få bestämma vart gränserna ska gå och vad man kommer att lägga vikten på i en framtida undervisning i sex och samlevnad.

Ett klart problem mellan elever och lärare är att generationerna är uppväxta i olika tider med olika ideal. Gränser suddas ut och förflyttas. Ett exempel som Bergström (Medierådet, 2006) tar upp är att det råder olika normer för olika åldersgrupper, exempelvis så tar hon upp att kroppsbe håring har en helt annan innebörd för en yngre människa än en äldre. Att ha sex utan kärlek och med olika partners är ett annat aktuellt område där generationsskiftet kan göra sig gällande. Vi anser att det i diskussioner kring liknande saker gäller att som lärare hitta hållbara argument. Bergström menar dock att man måste vara på det klara med att *”det kan vara mycket svårt att ifrågasätta dessa normer och se dom som föränderliga”* (s.22). Normerna kontrollerar nämligen individen i det normstyrda samhälle som vi lever i. Vi ställer oss här undrande till varför generationsklyftan skulle vara mer märkbar i detta ämnesområde än i andra. Är det verkligen så att sex och samlevnad är unikt i detta avseende? I så fall kan det tyckas konstigt att man bestämmer sig för att föra in ämnesområdet i bland annat naturkunskapen. Skulle man inte då istället, som även en lärare gav som exempel, låta yngre människor, från till exempel olika organisationer, sköta undervisningen på extern väg.

Att alla lärares mål och ambitioner oftast är goda och att man har ambitionen att utgå ifrån elevernas verklighet, är något som vi förutsätter i det avseendet att man en gång valt att bli lärare. Men det är inte alltid lätt att som lärare veta vad skolan vill förmedla och vad man bör undvika att prata om med eleverna. Om vi till exempel förväntas att prata om abort, analsex, sexställningar, sexuella avvikelser och dessutom ska ta hänsyn till genusperspektiv, etiska och kulturella betingelser, förstår vi själva hur svår denna uppgift egentligen är. Vi förväntas

arbeta efter grundläggande värderingar och normer, men samtidigt ska vi vara öppna för olika förslag och akta oss för att bli en moralens väktare. Men kursmålen säger egentligen inget konkret som kan härröras till sex- och samlevnadsundervisning och de riktlinjer som finns är enligt många av de intervjuade lärarna otillräckliga i ett sådant känsligt ämne som sex och samlevnad. Vad är rätt och vad är fel att ha för inställning till undervisningen kring omdebatterade frågor kring till exempel homosexuella, ”one night stands”, analsex, webbporr och onani på webben? Är det möjligt att prata om dessa saker i skolan, utan att våra fördomar och gamla förlegade normer lyser igenom? Vi lever trots allt i ett samhälle, där samhällsnormerna avlöser varandra i rask takt och hur gärna vi än vill så är det nog svårt att helt fördomsfritt utgå ifrån ungdomarnas sexuella verklighet i undervisningen. Men vi hävdar, liksom ett par av lärarna i intervjuerna, att det är bättre att gå in i rollen som lärare på ett ärligt och uppriktigt sätt. Att försöka förstå sig och låtsas att man är och tror på saker man inte kan leva upp till är ingen bra lösning. Ungdomarna föredrar med säkerhet en ärlig lärare före en falsk. Huvudsaken är att man kan förklara varför man tänker och handlar som man gör och att det är okej att tycka annorlunda. Det är i huvudsak detta som hela sex- och samlevnadsundervisningen går ut på, nämligen att ungdomarna ska ta ställning i frågor som berör sex och samlevnad och dessutom kunna motivera sina val!

5.3 Framtidens undervisning

Budskap laddade med sex vänder sig till allt bredare målgrupper, inte minst barn och ungdomar, vilket naturligtvis får en rad olika konsekvenser. Detta gör att sex- och samlevnadsundervisningen idag känns mer viktig och relevant än någonsin. För att man ska få en undervisning med ett intressant och relevant innehåll, anser vi det krävas både kollegiala samtal och ett brinnande intresse för ämnet. Vi tyckte att några av de intervjuade lärarna redan under intervjuens gång fått ett väckt intresse för ämnet, genom att de ivrigt kom med förslag och idéer om hur framtidens undervisning skulle kunna se ut och olika förutsättningar för detta.

Tidigare nämnda exempel från Malmö stad (Leavau, 2004), tyder på att det verkligen finns möjligheter att få in denna typ av undervisning i skolor, oavsett om det rör inskrivning i kursplanen eller som ämnesövergripande område. Denna typ av regionala satsningar är något vi ser som väldigt positivt, då det verkligen öppnar möjligheter för ett lyckat resultat.

För att lyckas med en implementering och få ett långvarigt resultat, anser vi det vara av stor vikt att skolledning och personal är väl införstådda i ämnet. Dessutom behöver man sätta upp ordentliga riktlinjer för undervisningen och undervisande lärare måste *tro* engagerat på sex- och samlevnadsundervisningen. Levaeu stödjer vårt antagande kring detta då hon menar att utformande av lokala kursplaner med tydliga mål, är en grund för undervisande lärare att finna trygghet i. Att ge ungdomarna sexualundervisning i skolan hävdar Rogala (Medierådet, 2006) är, ett sätt att värna om deras sexuella välbefinnande. Hon lyfter upp sexualundervisningens innebörd genom att bannlysa den "gamla" undervisningsstilen som enbart innehåller den rent naturvetenskapliga aspekten. Hon menar att ungdomarna på gymnasiet oftast redan haft sitt första samlag och att den information de istället saknar är sådant som handlar om pornografi, övrig sexualisering och kommunikation på Internet. Vidare påtalar Rogala att i medieutbudet speglas tidens normer och värderingar och att undervisningen måste bli mindre styrd och istället mer värderingsfri. Den slutsats vi drar av detta är att framtidens sexualundervisning måste utvecklas till att matcha ungdomars sexuella verklighet mer än vad den gör idag. Detta kan man uppnå genom att vi lärare istället vägleder ungdomarna och att vi i skolan istället belyser olika uppfattningar, så att eleverna själva kan välja förhållningssätt till sexualiteten.

5.4 Behov av kompetensutvecklings hos lärare

Vi vill här lyfta fram att en ständig utveckling av sex- och samlevnadsundervisning kontinuerligt borde fortgå i skolorna. Detta för att matcha den förändrade verklighet som eleverna lever i. I våra intervjustudier har det tyvärr framkommit en viss stagnering av prioriteringar som rör kompetensutveckling kring just denna typ av undervisning. Det kan då få till följd att den osäkerhetsfaktor som många lärare idag känner på grund av okunskap istället ökar, vilket definitivt inte är i enlighet med den vision av införande på gymnasiet som skolverket arbetat fram.

Med tanke på antalet sammanlagda studiedagar som våra informanter har haft under sina verksamma år, kan det verka märkligt att så lite tid har ägnats åt sex- och samlevnadsundervisning. Det framgår klart och tydligt i intervjuerna att så gott som ingen tid alls lagts på kompetensutveckling i ämnet. Detta tror vi kan bero på den låga status som sex och samlevnad trots allt har på de skolor våra informanter arbetar på. Vi anser att man kunde ha utnyttjat liknande tillfällen för att förbereda och fortbilda lärarna i ämnet inför en kommande implementering. Detta är tänkvärt ur flera perspektiv när man pratar om sex och

samlevnad. Ifall nu området skall in i vissa kursplaner på gymnasiet, kommer eleverna att undervisas av en vuxen person, som kanske är den enda vuxna personen de i sin ungdomstid kommer att tala med om sex och samlevnad. Vi anser därför att man verkligen måste tänka på hur viktigt det är, att denna person blir en person som känner sig trygg och säker i ämnet.

Flera av intervjuerna visade att informanterna kände en stor osäkerhet och saknad av metodik kring att diskutera och belysa samlevnadsaspekter såsom relationer, värderingar, ungdomars inställningar. Vi menar att kompetensutveckling bör ha som mål att konstruktivt öka förutsättningar för en bättre undervisning, sett ur både rent biologiska perspektiv och samlevnadsperspektiv. Framför allt vill vi här lyfta fram betydelsen av att lärarna ökar sina kunskaper kring ungdomarnas sexuella verklighet. I intervjuerna framkom, vid ett flertal tillfällen, stor okunskap och många fördomar kring vad ungdomar gör ”nu för tiden”. För att kunna ha en relevant undervisning *krävs* det att lärarna blir mer insatta i detta. En sådan kunskap menar vi vara en självklar förutsättning till att kunna ta sig an även samlevnadsaspekterna. Att flera lärare påpekar att det krävs en del självreflektion för att veta var man har för värderingar i sexualfrågor, ser vi som något positivt. Just denna självinsikt tror vi har enormt stor betydelse för utgången av diverse känsliga undervisningssituationer man kan råka ut för som lärare. Detta antagande stödjer även Birnik (1998), då han påpekar att ”*självinsikt är av avgörande betydelse för att förstå det egna sättet att reagera på, och hur man som lärare kan hantera uppkomna situationer*” (s.125). Bäckman (2004) menar å andra sidan att, även om en lärare agerar självständigt och reflekterande, är hon samtidigt en individ som förmedlar samhällets normer och ideal. Hennes påstående ser vi som ett ytterliggare skäl till att man bör tänka över sina egna värderingar innan undervisning i området sker.

Flera lärare menade att utomstående proffs helt skulle sköta denna undervisning åt dem, men det är inget vi förespråkar. Vi menar i stället att man kan utnyttja den professionella kunskap som finns i regionerna på studiedagar och liknande. RFSU föreslår i deras ”*10 punkter för bättre sex- och samlevnadsundervisning*” (RFSU, 2004), att regionala kunskapscentra bör upprättas, vilket vi ser som ett ypperligt bra förslag. Vi föreslår även att resursgrupper upprättas på skolorna, där lärare som har särskilt intresse för området kan ingå. Denna resursgrupp kan då fungera som ett lokalt stöd för undervisande lärare, och bistå med exempelvis vägledning och aktuellt material från regionala kunskapscentra etc.

Hur man ska gå till väga med denna kompetensutveckling kan säkerligen tyckas komplicerat för vissa. Det krävs ett mod och nytänkande för rektorerna att bara föreslå denna typ av kompetensutveckling till sina anställda. Vi menar dock att vidareutbildningar är högst relevanta och, en nödvändighet ifall nu sex och samlevnad skall skrivas in i kursplanerna. Viktigt att påpeka här är att det inte behöver göras så märkvärdigt. Bara genom att organisera samtal om sex och samlevnad mellan lärarna, skulle säkert resultera i nytänkande och en hel del konkreta idéer kring hur man skulle kunna lägga upp undervisningen och göra den relevant. Framförallt anser vi att lärare måste *våga* fortbilda och fördjupa sig i ämnet, samt reflektera över den sexualundervisningen de faktiskt bedriver idag. Att dagens skolsystem dessutom är uppbyggt kring tankar och teorier om att, vi som lärare ska individualisera och utgå från elevernas föreställningar, anser vi borde vara nog så stort skäl till varför viss kompetensutveckling skall ägnas till sex och samlevnad.

5.5 Sex- och samlevnadsundervisning i lärarutbildningen

Huruvida sex- och samlevnadsundervisning skall finnas i lärarutbildningen är en omdiskuterad fråga. Vi ser detta som en nödvändig självklarhet då sex och samlevnad faktiskt redan ingår i grundskolan, och inom snar framtid även på gymnasiet. I vår undersökning har verksamma lärares tankar framkommit, och med tanke på deras utsagor och kunskaper inom området, tror vi inte att de blivande lärarna skulle vara bättre insatta i området utan utbildning. Ifall man som lärarstudent inte får någon form av utbildning tror vi, på grund av rådande prioriteringar i skolorna, att man inte får någon direkt kompetensutveckling i sex och samlevnad som verksamma lärare heller. Det innebär i förlängningen att flera lärare tvingas hålla i sex och samlevnad utan relevant utbildning, vilket kan leda till bristfällig undervisning med osäkra och omotiverade lärare. Det i sin tur kan få till följd att ämnesområdet får ännu lägre status i skolorna, där lärarna blir allt mindre intresserade av att bedriva denna form av undervisning.

Våra slutsatser av intervjuvaren får stöd av RFSU (2004a), då de förespråkar obligatorisk sex- och samlevnadsundervisning i alla lärarutbildningar, då de föreslår att ämnesområdet skall ingå i det allmänna utbildningsområdet. Tanken enligt RFSU är att generella kunskaper kring exempelvis den psykosexuella utvecklingen, viss metodik samt ungdomssexualitet är moment som lämpligen bör ingå i ämnesområdet. Även Birnik (1998) menar att diskussioner kring mellanmänskliga relationer bör vara *”ett lika nödvändigt inslag i lärarutbildningen som att man lär sig planera undervisning”* (s.135). RFSU:s kartläggning (2004) visar att endast tre

av 23 lärarhögskolor har någon form av obligatoriskt inslag av sex och samlevnad i utbildningen. Deras slutsats är att det är mycket få lärare som har kompetens att undervisa i sex och samlevnad, vilket också stödjer våra antagande om att sex och samlevnad borde vara ett obligatoriskt inslag i alla lärarutbildningar.

5.6 Förslag till ytterligare forskning

RFSU påpekar att det föreligger stort behov av undersökningar som rör skolpersonalens uppfattning kring sexualundervisningen, och de behov som finns för att ge lärare bästa möjliga förutsättningar till att utveckla och förbättra undervisningen (2004a). För att verkliggöra kompetensutvecklingsbehovet på allvar tror vi att mer undersökningar kring lärares faktiska kunskaper och inställning borde göras. Det är även relevant för att rektorer, och andra huvudansvariga inom området, skall kunna planera upp meningsfyllda studiedagar för lärare som kommer i kontakt med denna typ av undervisning. Vi anser det även finnas ett forskningsbehov av fler utredningar som tar upp ungdomars sexuella verklighet, detta för att forma en relevant undervisning. Vår lilla undersökning skulle man kunna bygga vidare på i enlighet med aktionsforskning, då en handlingsplan för verksamheter skulle kunna upprättas efter vidare forskning. Vi hoppas därför att några andra känner sig manade att ta sig an ytterligare projekt inom detta fascinerande och ständigt aktuella forskningsområde!

6. Sammanfattning

Detta arbete belyser problematik med sex- och samlevnadsundervisning sett ur olika perspektiv. Målet var att synliggöra lärares undervisningsproblematik inom området sex och samlevnad, och det kompetensutvecklingsbehov som förekommer. Bakgrunden till själva arbetet är det förslag som den förra regeringen la fram om att implementera sex och samlevnad i vissa kursplanerna på gymnasiet, där ämnet naturkunskap skulle tillskrivas en stor del av ämnesområdet. Detta skulle innebära stora förändringar för undervisande lärare, som kanske både saknar utbildning och erfarenheter inom sex- och samlevnadsundervisning. Våra tidigare erfarenheter sa oss att många lärare känner en ovilja och osäkerhet kring att undervisa i detta känsliga ämne, och därför ville vi undersöka denna problematik närmre. Vår litteratur-genomgång ger först en historisk tillbakablick på sexualitet och sexualundervisning genom tiderna. Sedan läggs fokus på det nutida samhället, där ungdomars sexuella verklighet uppmärksammas tillsammans med dagens styrdokument och undervisning. Slutligen görs en kort resumé över eventuell sex- och samlevnadsundervisning i framtiden. Själva undersökningen var en kvalitativ intervjustudie, där sju naturkunskapslärare har intervjuats, med avseende på att lyfta fram deras inställningar kring sex och samlevnad, samt lyfta fram den problematik de ser kring att undervisa i detta på gymnasiet. Intervjuerna var semi-strukturerade och föregicks av en pilotundersökning. Intervjuerna visade att en viss ovilja kring att undervisa i sex och samlevnad finns hos lärarna. Denna tveksamhet rör främst undervisning där samlevnadsaspekter står i fokus. Den mest framstående anledningen till detta visade sig vara bristen på relevanta kunskaper kring ungdomars sexuella verklighet i dagens samhälle. Troligen kan denna undervisningsproblematik till stor del lösas genom relevanta vidareutbildningar.

7. Referenslista

- Aspelin, J.(1999). *Banden mellan oss*. Brutus Östlings bokförlag Symposion. Stockholm.
- Bergström, M & Foxhage, D. (2005). *Bland horor, bockar och bögar*. Blomberg & Janson, Stockholm.
- Birnik, H.(1998). Avhandling: *Lärare- elevrelationen, ett relationistiskt perspektiv*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg.
- Bäckman, M. (2003).Avhandling: *Kön och känsla*. Makadam förlag, Stockholm.
- Carlsson, J. & Jönsson, M. (2006) *Tonårstjevers verklighet v.s sexualundervisning*. B-uppsats, Högskolan Kristianstad.
- Centerwall, E.(2000). *Kärlek känns! förstår du*. Liber Distribution, Stockholm.
- Dalenius, L. (1997). *Inga frågor är för små - utvärdering av Stockholms skolors ungdomsmottagning – FoU rapport 1997:19*. Forsknings- och utvecklingsenheten, Stockholm.
- Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken*. Studentlitteratur, Lund.
- Edgardh, K.(1992). *Tonåringar sex och samlevnad*. Förlagshuset Ghotia, Göteborg.
- Fagerström, G. (1994). *Sexologi för ungdom*. Fagerström & Vejde. Uppsala.
- Foucault, M.(1987). *Sexualitetens historia*. Gidlunds, Södertälje.
- Forsberg, M. (2006). *Ungdomar och sexualitet - en forskningsöversikt 2005*. Folkhälsoinstitutet. Stockholm.
- Fürth. T, Holmberg, I., Larsson, O. Kaaterova, M.(2002). *80-talisterna kommer*. Publishing House AB, Halmstad.
- Giddens, A. (1992). *Intimitetens omvandling*. Bokförlaget Nya Doxa.
- Hulter, B. (2004). *Sexualitet och hälsa*. Studentlitteratur, Lund.
- Kvale, S.(1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur, Lund.
- Lennerhed, L.(2002). *Sex i folkhemmet- RFSUs tidiga historia*. Gidlunds förlag, Södertälje.
- Levau, L.(2004). *VI - en metodbok om samlevnad*. Malmö stad.
- Lundberg, P.O.(2002). *Sexologi*. Liber AB, Falköping.
- Medierådet.(2006). *Koll på porr*. Utbildnings- och kulturdepartementet, Stockholm.
- Myndigheten för skolutveckling. (2005). *Hela Livet, 50 år med sex och samlevnadsundervisning*. Liber Distribution, Stockholm.
- Nilsson, A. Sandström B, skolverket. (2001). *Min uppgift är att knyta ihop det*. Liber Distribution, Stockholm.
- RFSU .(2004a). *10 punkter för en bättre sexualundervisning i skolan*. trycksak RFSU.

Roslund, E. (1999). *Sexual- och samlevnadsundervisningen förr, nu och i framtiden*.
Högskolan Kristianstad.
Rydbeck, L, Rosenbeck, B m.fl. (1997). *Seklernas sex – bidrag till sexualitetens historia*.
Carlsson Bokförlag. Stockholm.
Skolverket. (2002). *Kursplaner och betygskriterier 2000 Grundskolan*. Fritzes, Stockholm.
Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gotab.

Elektroniska dokument

RFSU. (2004c). *Segev för sexuella och reproductiva rättigheter*. (Elektroniskt).
[http://www.rfsu.se/segev_for_sexuella_och_reproductiva_rattigheter.asp] (2006-05-15)
Lewin (1996). Sexualvaneundersökning. *Sex i Sverige*. RFSU (Elektroniskt).
[http://www.rfsu.se/sex_i_sverige.asp] (2006-05-15)
WHO. (2006). <http://www.who.int/reproductive-health/hrp/progress/67.pdf> (2006-11-15)
RFSU. (2006b). *Historik*. (Elektroniskt).
[<http://www.rfsu.se/historik.asp>] (2006-05-20)
RFSU. (2004d). *Kartläggning av sex- och samlevnadsundervisning på Sveriges lärarutbildningar*. (Elektroniskt) [<http://rfsu.webshop.strd.se/>] (2006-11-12)
Skolverket. (2006). *Redovisning av ett regeringsuppdrag avseende kursplaner i gymnasiet 2007*, Dnr 61-2004:2637. (Elektroniskt)
[<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1553>] (2006-11-02)
SOU 1999:4. *God sed i forskningen*. utbildningsdepartementet (Elektroniskt)
[<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/23647>] (2006-11-10)
Skolverkets rapport nr.180. (1999). *Skolverkets kvalitetsgranskningar 1999*. (Elektroniskt)
[www.skolverket.se] (2006-05-16)

Övrigt:

Sten Ljungdahl, Utbildningsdepartementet, Stockholm.

Bilaga 1

Förfrågan till lärare inför intervjustudier

Vi är två lärarstudenter som läser sista terminen på lärarutbildningen i Kristianstad. Vi har läst inriktningarna Bi/Nk för elever i grundskolans senare del samt gymnasiet. För närvarande arbetar vi med vårt examensarbete och ska de närmsta veckorna bedriva intervjustudier på olika gymnasieskolor i XXXX. Vi söker nu frivilliga lärare (främst de som undervisar i naturkunskap) för dessa intervjuer. Nedan följer en kort beskrivning kring arbetet, mål, syfte och genomförande.

Innehåll: Vi har valt att belysa verksamma lärares inställning till undervisning i sex- och samlevnad på gymnasiet. Bakgrunden till vårt val är skolverkets arbete med implementering av gy -07, där det var tänkt att sex- och samlevnadsundervisningen skulle ingå i kursplanen för Nk A. Denna reform skulle innebära en hel del nytänkande och förändringar till skillnad mot dagens gymnasieskola där sex- och samlevnadsundervisningen enbart står som ämnesövergripande område i läroplanen. I och med att detta område skulle få en central roll i kursplanen krävs det av lärarna i naturkunskap att de undervisar om sex- och samlevnad.

Syftet med undersökningen i grova drag, är att ta reda på vad lärare anser om sex- och samlevnadsundervisning på gymnasiet samt lyfta fram den problematik som finns kring ämnesområdet. Det slutgiltiga **målet** med uppsatsen är dels att lyfta fram och synliggöra lärares undervisningsproblematik inom området, samt att den ska tjäna som utgångspunkt och stöd för lärare vid planering och genomförande av en relevant sex- och samlevnadsundervisning på gymnasiet.

Genomförande; Undersökningen kommer att bedrivas med intervjuer, där intervjun spelas in på band för att sedan avskrivs och analyseras. Vi som bedriver undersökningen behandlar alla svar på frågor konfidentiellt, och lyder under de forskningsetiska principer som finns kring sekretess. Intervjuer kommer att göras på olika gymnasieskolor i länet, och lärare som väljer att vara med kommer att intervjuas en gång, och då i ca en timmes tid.

Väljer du att delta i denna undersökning kommer dina svar behandlas strikt konfidentiellt. Dina svar är fullständigt anonyma för utomstående personer. Vi två som genomför undersökningen kommer vara de enda som använder primärdata (dvs bandinspelningar) för avskrivning. Inget i uppsatsen kommer att kunna härledas tillbaka varken till dig som person eller till din arbetsplats. Deltagandet i intervjun sker på frivillig basis, och intervjun kan när som helst avbrytas av informanten, utan att det får några personliga konsekvenser. Det slutgiltiga arbetet kommer att finnas publicerat på Högskolan i Kristianstads hemsida (www.hkr.se) någon gång i början av 2007.

**Vi hoppas just Du har möjlighet och vilja att delta i denna undersökning!
/ Martina Jönsson & Jessica Carlsson**

Frågor?

Ring Martina 0456-52528, 0768-568994,

Jessica 0457-21199, 0731-545476

Bilaga 2

INTERVJUGUIDE 1 (till ”pilotstudie”)

1. Har du undervisat i sex och samlevnad någon gång?

- Upplever du detta vara annorlunda än att undervisa i något annat ämnesområde?

2. Har du själv fått någon utbildning i sex och samlevnad?

3. Hur känner du inför att undervisningen i sex och samlevnad eventuellt ska implementeras på gymnasiet?

4. Tycker du att det är viktigt att man inför sex och samlevnad i kursplanen för Nk A?

- Varför är det viktigt?

5. Känner du några farhågor inför att hålla i sex och samlevnadsundervisningen?

- Upplever du att det finns några hinder?
- Utveckla. Personliga eller samhälleliga hinder?

6. Finner du några svårigheter ur didaktisk synvinkel?

- Tror du att målen blir tydliga och klara?

7. Är sex och samlevnad svårt att undervisa i av etiska skäl?

- Vem sätter gränser för vad undervisningen ska innehålla?

8. Hur upplever du behovet av ungdomars kunskaper för sex och samlevnad?

- Hur förhåller du dig till samhällets normer för sex och samlevnad?
- Vilken bild har du av massmedias framställning av sexualiteten?

9. Hur vill du förhålla dig till den utveckling som sker i samhället vad gäller sexualiteten?

- Upplever du det framförallt som en personlig resa eller en resa för att svara upp mot samhällets krav?

10. Mina frågor är härmed slut. Är det något du själv vill tillägga eller utveckla vidare?

Bilaga 3

INTERVJUGUIDE (inklusive riktlinjer till ”följdfrågor”)

1. Har du undervisat i sex och samlevnad någon gång?

- På vilket sätt tycker du det skiljer sig från andra ämnesområde ?

2. Har du själv fått någon utbildning i sex och samlevnad?

- Under din egen skoltid? Vad kommer du ihåg från det?
- Under lärarutbildningen? Fortbildningar?

3. Vad tycker du om att eventuellt införa sex och samlevnad som centralt kunskapsområde i gymnasiet?

- Anser du att det är nödvändigt med sex- och samlevnadsundervisning även på gymnasiet? - Utveckla!

4. Tycker du att det är viktigt att man inför sex och samlevnad i just kursplanen för Nk A?

- Är det bra? – Varför?/Varför inte? -
- Innebär denna förändring någon skillnad för dig personligen?
- Känner du att du har tillräckliga kunskaper i området för att undervisa i detta?
- Är det något du tror dig sakna för att känna dig förberedd?

5. Hur upplever du behovet av ungdomars kunskaper i sex- och samlevnadsfrågor?

- Är det skolans uppgift att bidra med denna typ av undervisning?
- Har du några tankar kring vad ämnesområdet bör/kan innehålla?
- Anser du det vara viktigt att även diskutera t.ex. samlevnadsaspekten och elevernas inställning/värderingar kring dessa frågor?? Hur kan man göra det? - Utveckla vidare!

6. Sex- och samlevnadsundervisningen kan beröra många frågor av olika karaktär.

Jag kommer nu att nämna några olika påståenden. Jag vill att du graderar dem 1-5 där 1 innebär att du inte ser några problem/hinder i att samtala kring detta, och 5 är det samma som riktigt jobbigt/svårt att tala om. Utveckla, hur kommer det sig? Någon särskild anledning efter påståendet!

- Att undervisa om könsorganens byggnad
- Preventivmedel
- Könssjukdomar
- Samlagets fysiologi
- Onani
- Att vara ung och osäker
- Första gången, pressen att man ”måste ha gjort det”
- Abortfrågor
- Hur det känns att bli dumpad
- Att sätta gränser
- Sexuella avvikelser
- analsex
- Det alldeles underbara med människans lust och sexualitet

7. Tror du/tycker du det är svårt att undervisa i sex och samlevnad av etiska skäl?

- Utveckla. Vem sätter gränserna för detta?

8. Hur vill du förhålla dig till den utveckling som sker i samhället vad gäller sexualiteten?

- Vilken bild har du av massmedias framställning av sexualiteten?
- Påverkar det din roll som lärare?

9. Mina frågor är härmed slut. Är det något du själv vill tillägga eller utveckla vidare?